

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
Επισκόπηση Νομολογίας (Φεβρουάριος – Απρίλιος 2025)

Επιμ.: Έρρικα Κ. Λόραμ

Άρθρο 2 – Δικαίωμα στη ζωή

Υπόθεση Laterza και D' Errico κατά Ιταλίας (Προσφυγή Νο 30336/22), απόφαση της 31ης Μαρτίου 2025

εργατικό ατύχημα – αναποτελεσματική έρευνα

Οι προσφεύγοντες είναι συγγενείς του G.L., ο οποίος εργαζόταν από το 1976 έως το 2004 σε εταιρεία παραγωγής και επεξεργασίας χάλυβα. Τον Ιούλιο του 2010, ο G.L. πέθανε από όγκο στα πνευμόνια. Οι προσφεύγοντες, υποστηρίζοντας ότι ο σύζυγος και πατέρας τους πέθανε λόγω της παρατεταμένης έκθεσής του σε τοξικές ουσίες που χρησιμοποιούνταν για την παραγωγή χάλυβα, κατέθεσαν μήνυση κατά αγνώστων για ανθρωποκτονία εξ αμελείας. Στη μήνυση προσκόμισαν έκθεση ιατρικής πραγματογνωμοσύνης, σύμφωνα με την οποία ο G.L. είχε εκτεθεί σε αμίαντο και άλλες τοξικές ουσίες, η έκθεση στις οποίες προκαλούσε κίνδυνο ανάπτυξης όγκων. Η έκθεση κατέληγε στο συμπέρασμα ότι μπορούσε να εδραιωθεί αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της πάθησης του G.L. και των δραστηριοτήτων του εργοστασίου στο οποίο εργαζόταν. Η εισαγγελία ζήτησε από το Τμήμα Επαγγελματικής Ασφάλειας και Πρόληψης της Τοπικής Υγειονομικής Αρχής αντίστοιχη έκθεση, όπου να αναφέρεται σε ποιες εταιρείες εργάστηκε ο G.L. και ποια ήταν τα καθήκοντά του, να συμπεριλαμβάνεται αντίγραφο του ιατρικού φακέλου του και να διερευνηθούν τυχόν ποινικές ευθύνες σχετικά με τον θάνατό του. Μετά από την έκθεση της Τοπικής Υγειονομικής Αρχής, που κατέληγε στο συμπέρασμα ότι δεν ήταν δυνατόν να τεκμηριωθούν ποινικές ευθύνες λόγω έλλειψης στοιχείων – καθώς η εταιρεία που εργαζόταν ο G.L. δεν παρείχε πληροφορίες – ο εισαγγελέας αρχειοθέτησε την υπόθεση το 2019.

Το Δικαστήριο σημείωσε ότι η μήνυση τέθηκε στο αρχείο επειδή δεν κατέστη δυνατόν να προσδιοριστεί το σημείο εκκίνησης της αιτιώδους συνάφειας, δηλαδή από ποιο χρονικό σημείο εκτέθηκε ο G.L. στις επικίνδυνες τοξικές ουσίες δεδομένου ότι εργάστηκε σε διάφορες εταιρείες. Επεσήμανε, επίσης, ότι το συμπέρασμα των εθνικών αρχών δεν βασίστηκε σε πραγματογνωμοσύνη ειδικού που αφορούσε επιστημονικές μελέτες στον σχετικό τομέα. Επιπλέον, παρόλο που ο εισαγγελέας διαπίστωσε ότι από τα στοιχεία του φακέλου δεν προσδιοριζόταν το αρχικό γεγονός της αιτιώδους συνάφειας, απέρριψε το αίτημα συλλογής περαιτέρω σχετικών αποδεικτικών στοιχείων. Λαμβάνοντας υπόψη την ελλιπή έκθεση της Τοπικής Υγειονομικής Αρχής και τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισαν οι προσφεύγοντες, θα πρέπει να εξακριβωθούν οι επιστημονικοί και οι πραγματικοί λόγοι της αδυναμίας εξακρίβωσης του αρχικού γεγονότος της αιτιώδους συνάφειας. Κατά το Δικαστήριο, θα έπρεπε να συνεχιστούν οι έρευνες προκειμένου να διαπιστωθεί ποια ήταν η περίοδος που ο G.L. εκτέθηκε στην επιβλαβή τοξική ουσία, που συνδέεται αιτιωδώς με την πάθησή του, και να προσδιοριστούν τα πρόσωπα που ήταν υπεύθυνα για τα μέτρα ασφαλείας κατά την περίοδο εκείνη. Συνεπώς, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν κατέβαλαν επαρκείς προσπάθειες για να διαπιστωθούν τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης και ότι η απόφαση περάτωσης της υπόθεσης δεν ήταν επαρκώς αιτιολογημένη.

Παραβίαση άρθρου 2 (διαδικαστικό σκέλος).

Δεν επιδικάστηκε αποζημίωση, καθώς οι προσφεύγοντες δεν υπέβαλαν σχετικό αίτημα.

Άρθρο 3 – Απαγόρευση των βασανιστηρίων

Υπόθεση Πουλόπουλος κατά Ελλάδας (Προσφυγή Νο 27936/18), απόφαση της 20ής Μαρτίου 2025

υπερπληθυσμός – κακές συνθήκες υγιεινής – νοσοκομείο φυλακών Κορυδαλλού

Τον Ιανουάριο του 2017, ο προσφεύγων καταδικάστηκε για ληστεία και φυλακίστηκε στις φυλακές της Λάρισας. Κατά τον χρόνο κράτησής του, διαγνώστηκε με κίρρωση του ήπατος και καρκίνο του ήπατος.

Ζήτησε τη μεταφορά του στο νοσοκομείο των φυλακών Κορυδαλλού, όπου και νοσηλεύτηκε από τον Μάρτιο έως τον Αύγουστο του 2018. Υπέβαλε αίτημα αποφυλάκισης για λόγους υγείας και ορίστηκε πραγματογνωμόνας για να εκτιμήσει εάν ο προσφεύγων είχε καρκίνο τελικού σταδίου ή αναπηρία άνω του 67%. Η πραγματογνωμοσύνη διέγινωσε τη μη θεραπεύσιμη κατάσταση του προσφεύγοντα, ο οποίος αποφυλακίστηκε τον Αύγουστο του 2018. Τον Σεπτέμβριο του 2019 απεβίωσε. Ενώπιον του Δικαστηρίου διαμαρτυρήθηκε για τις κακές συνθήκες του νοσοκομείου των φυλακών Κορυδαλλού, οι οποίες ήταν ασυμβίβαστες με την ιατρική του κατάσταση. Ειδικότερα, διαμαρτυρήθηκε για τον υπερπληθυσμό, την κακή υγιεινή, την απουσία ειδικής διατροφής και, τέλος, για την έλλειψη αποτελεσματικού ενδίκου μέσου.

Μετά από τον θάνατο του προσφεύγοντα, το Δικαστήριο ενημερώθηκε από τον πληρεξούσιο δικηγόρο του ότι στη θέση του υπεισέρχονται τα αδέρφια του. Η εναγόμενη Κυβέρνηση αμφισβήτησε το δικαίωμα των αδελφών του να υπεισέλθουν στη θέση του προσφεύγοντα, καθώς ισχυρίστηκε ότι δεν είχαν τεκμηριώσει ότι ήταν οι κληρονόμοι του και επειδή τα δικαιώματα, την παράβαση των οποίων κατήγγειλε ο προσφεύγων, δεν ήταν μεταβιβάσιμα από τη φύση τους. Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι ο μεταβιβάσιμος ή μη χαρακτήρας των δικαιωμάτων που απορρέουν από το άρθρο 3 της Σύμβασης δεν είναι αποφασιστικής σημασίας, καθώς η ηθική διάσταση της υπόθεσης και η εμπλοκή των κληρονόμων του προσφεύγοντος κατά τη φυλάκισή του αρκούν για να στοιχειοθετήσουν το έννομο συμφέρον τους για τη διασφάλιση της δικαιοσύνης¹. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα αδέρφια του προσφεύγοντος, η Μαρία Πουλοπούλου και ο Ηλίας Πουλόπουλος, έχουν δικαίωμα να συνεχίσουν τη διαδικασία για λογαριασμό του αποβιώσαντος.

Το Δικαστήριο αναφέρθηκε στις αρχές που έχουν καθοριστεί από τη νομολογία του² σχετικά με τις ανεπαρκείς συνθήκες κράτησης, ενώ σημείωσε ότι σε προηγούμενες υποθέσεις³ έχει διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης σχετικά με τις συνθήκες κράτησης στο νοσοκομείο των φυλακών Κορυδαλλού, εξαιτίας των προβλημάτων που κατήγγειλε ο προσφεύγων.

Παρέπεμψε, περαιτέρω, στα πρότυπα απόδειξης και στις μεθόδους αξιολόγησης των αποδεικτικών στοιχείων που ακολουθούνται σε υποθέσεις που αφορούν τις συνθήκες κράτησης⁴. Ζητήθηκε από την εναγόμενη Κυβέρνηση να προσκομίσει πρωτογενή αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με τις κατόψεις των κελιών και τον πραγματικό αριθμό κρατούμενων κατά την περίοδο κράτησης του προσφεύγοντα⁵, στοιχεία που δεν προσκόμισε η Κυβέρνηση. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι τα πιστοποιητικά που εξέδωσε το κατάστημα κράτησης ήταν μικρής αποδεικτικής αξίας, καθώς δεν αναφέρονται σε πρωτότυπα έγγραφα της φυλακής και βασίζονται σε υποκειμενικά και όχι αντικειμενικά στοιχεία.

Έκρινε, επίσης, ότι οι καταγγελίες του προσφεύγοντα σχετικά με τον υπερπληθυσμό και την έλλειψη υγιεινής στο κατάστημα κράτησης επιβεβαιώνονταν από την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων, που συντάχθηκε μετά από επίσκεψη στο νοσοκομείο των φυλακών Κορυδαλλού τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 2019. Υπό αυτές τις συνθήκες, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι οι ανεπαρκείς συνθήκες κράτησης του προσφεύγοντα ήταν διαπιστωμένες, ιδίως όσον αφορά τον υπερπληθυσμό, την κακή υγιεινή και την απουσία κατάλληλης διατροφής.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι συνθήκες κράτησης ήταν ασυμβίβαστες με το άρθρο 3 της Σύμβασης.

Παραβίαση άρθρου 3.

Ο προσφεύγων παραπονέθηκε ότι δεν είχε αποτελεσματικό ένδικο μέσο για να παραπονεθεί για τις συνθήκες κράτησής του στο νοσοκομείο των φυλακών Κορυδαλλού. Η εναγόμενη Κυβέρνηση

¹. Βλ. ΕΔΔΑ *Τσόκας κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 41513/12), απόφαση της 28ης Μαΐου 2014, παρ. 73-74.

². Βλ. ΕΔΔΑ *Muršić κατά Κροατίας* (Προσφυγή No 7334/13), απόφαση της 20ής Οκτωβρίου 2016 του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης, παρ. 96-101.

³. Βλ. ΕΔΔΑ *Ζαμπέλος και άλλοι κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 1167/15), απόφαση της 17ης Μαΐου 2018, παρ. 81-86, ΕΔΔΑ *Μαρτζακλής και άλλοι κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 20378/13), απόφαση της 9ης Ιουλίου 2015, παρ. 67-69 και 75.

⁴. Βλ. ΕΔΔΑ *Muršić κατά Κροατίας*, ό.π., παρ. 127-128.

⁵. Βλ. ΕΔΔΑ *Ananyev και άλλοι κατά Ρωσίας* (Προσφυγές Nos 42525/07 και 60800/08), απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2012, παρ. 123, ΕΔΔΑ *Sparysk και Kutsmand κατά Ουκρανίας* (Προσφυγές Nos 49709/18 και 49870/18), απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2024.

υποστήριξε ότι ο προσφεύγων είχε στη διάθεσή του τα ένδικα μέσα που προβλέπονται στο άρθρο 6 του Σωφρονιστικού Κώδικα και στο άρθρο 572 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι δεν θεωρεί τα ανωτέρω ένδικα μέσα αποτελεσματικά σε σχέση με τις καταγγελίες του προσφεύγοντα για τις συνθήκες κράτησης στο νοσοκομείο των φυλακών και, ειδικότερα, για τον υπερπληθυσμό, την ανεπαρκή διατροφή και την έλλειψη υγιεινής. Επανέλαβε, επίσης, ότι, όταν ένας προσφεύγων έχει εξαντλήσει ένα ένδικο μέσο που είναι προφανώς αποτελεσματικό και επαρκές, δεν μπορεί να του ζητείται να δοκιμάσει και άλλα που είναι διαθέσιμα, αλλά που ενδεχομένως δεν έχουν περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας⁶.

Αναφορικά με το αίτημα αποφυλάκισης του προσφεύγοντα, σύμφωνα με το άρθρο 110^A του Ποινικού Κώδικα, το Δικαστήριο θεώρησε ότι η διάρκεια της σχετικής διαδικασίας δεν θεωρείται εύλογη, καθώς διήρκεσε περίπου πέντε μήνες. Ένα τέτοιο ένδικο βοήθημα θα πρέπει να εξετάζεται εντός εύλογου χρονικού πλαισίου, όπου θα λαμβάνονται υπόψη η αξιοπρέπεια και οι ιδιαίτερες ανάγκες των κρατουμένων και θα τίθεται όσο το δυνατόν πιο σύντομα τέρμα στην ταλαιπωρία πως υφίστανται, δεδομένου, ιδίως, ότι οι συνθήκες της κράτησής τους είναι συχνά ασυμβίβαστες προς το άρθρο 3 της Σύμβασης.

Το Δικαστήριο έκρινε, συνεπώς, ότι η αποτελεσματικότητα του ενδίκου μέσου που είχε στη διάθεσή του ο προσφεύγων διακυβεύθηκε, λόγω της υπερβολικής διάρκειας της σχετικής διαδικασίας.

Παραβίαση άρθρου 13.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε στους κληρονόμους του προσφεύγοντα το ποσό των 8.000 ευρώ για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστη.

Άρθρο 5 – Δικαίωμα στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης

Υπόθεση Mansouri κατά Ιταλίας (Προσφυγή No 63386/16), απόφαση της 29ης Απριλίου 2025 του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης

συνθήκες επιστροφής αλλοδαπού – εξάντληση ενδίκων μέσων

Ο προσφεύγων είναι Τυνήσιος υπήκοος, που διέμενε από το 2014 στην Ιταλία δυνάμει προσωρινής άδειας παραμονής και άδειας εργασίας έως το 2016, οπότε και έληξε η άδεια. Τον Ιανουάριο του 2016 ταξίδεψε στην Τυνησία και, κατά την επιστροφή του με το ιταλικό κρουαζιερόπλοιο *Splendid*, υποβλήθηκε σε έλεγχο. Είχε στην κατοχή του το διαβατήριό του, τη ληγμένη άδεια παραμονής και αντίγραφο της νέας αίτησης άδειας παραμονής μακράς διάρκειας. Η συνοριακή αστυνομία του αρνήθηκε την άδεια και τον υποχρέωσε να επιστρέψει στην Τυνησία.

Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι, κατά το ταξίδι του με το πλοίο που διήρκεσε επτά ημέρες, φρουρούνταν από αξιωματικούς ασφαλείας του πλοίου, περιορισμένος στην καμπίνα του. Κατήγγειλε ότι στερήθηκε παράνομα την ελευθερία του και ότι δεν ενημερώθηκε για τους λόγους αυτού του μέτρου, κατά παράβαση του άρθρου 5 της Σύμβασης, ενώ παραπονέθηκε ότι δεν είχε στη διάθεσή του ένδικο μέσο για να αμφισβητήσει τη νομιμότητά του. Τέλος, επικαλέστηκε το άρθρο 3 της Σύμβασης, παραπονούμενος για τις συνθήκες κράτησής του επί του πλοίου. Η εναγόμενη Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι ο προσφεύγων είχε στη διάθεσή του ένδικο μέσο για να αμφισβητήσει τη νομιμότητα της κράτησής του και να ζητήσει αποζημίωση, ενώ παράλληλα μπορούσε να αιτηθεί την άμεση αποφυλάκισή του με ασφαλιστικά μέτρα.

Προκειμένου το Δικαστήριο να εξετάσει εάν υπήρχε ένδικο μέσο για επιδίωξη αποζημίωσης, ανέτρεξε στη νομολογία του και, ειδικότερα, στα στοιχεία που προσκομίστηκαν από την Ιταλία ενώπιον της Επιτροπής Υπουργών στο πλαίσιο εκτέλεσης της απόφασης *Khlaifia*⁷. Παρόλο που η ανωτέρω απόφαση εκδόθηκε μετά από τα γεγονότα της παρούσας υπόθεσης, εντούτοις αποδεικνύεται επαρκώς ότι τα δικαστήρια της Ιταλίας μπορούσαν να θέσουν τις κρατικές αρχές προ των ευθυνών τους σε περιπτώσεις στέρησης της ελευθερίας που κρίθηκαν ως παράνομες και να επιδικάσουν, κατά

⁶. Βλ. ΕΔΔΑ *Alkovic κατά Μαυροβουνίου* (Προσφυγή No 66895/10), απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2017, παρ. 51.

⁷. Βλ. ΕΔΔΑ *Khlaifia κατά Ιταλίας* (Προσφυγή No 16483/12), απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 2016 του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης.

περίπτωση, αποζημίωση. Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι οι αμφιβολίες ως προς τις προοπτικές επιτυχίας ενός ενδίκου μέσου, που δεν ήταν προφανώς μάταιο, δεν αποτελεί βάσιμο λόγο για να παραλειφθεί η άσκηση της εν λόγω προσφυγής. Συνεπώς, εάν ο προσφεύγων είχε κάνει χρήση των σχετικών ενδίκων μέσων, τα εθνικά δικαστήρια θα είχαν τη δυνατότητα να αποφανθούν τόσο ως προς το κατά πόσον οι περιστάσεις της υπόθεσης ισοδυναμούσαν με ένα περιστατικό «στέρησης της ελευθερίας» όσο και σχετικά με τη νομιμότητά της και, σε περίπτωση διαπίστωσης παραβίασης του άρθρου 5 της Σύμβασης, να επιδικάσουν σχετική αποζημίωση.

Αναφορικά με τη δυνατότητα του προσφεύγοντος να πετύχει την άμεση αποφυλάκισή του με την κατάθεση ασφαλιστικών μέτρων, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι ο προσφεύγων είχε τη δυνατότητα να διατηρεί επικοινωνία με την οικογένειά του και με τον δικηγόρο του σε όλη τη διάρκεια του ταξιδιού του και ότι κατέθεσε άμεσα προσφυγή κατά της απόφασης άρνησης εισόδου του. Υπό αυτές τις συνθήκες, το Δικαστήριο δεν διέκρινε κάποιο εμπόδιο στην προσβασιμότητα των εν λόγω ενδίκων μέσων και αποφάνθηκε ότι ο προσφεύγων δεν είχε εξαντλήσει τα διαθέσιμα εσωτερικά ένδικα μέσα, αποστερώντας έτσι από τα εθνικά δικαστήρια τη δυνατότητα να εκπληρώσουν τον θεμελιώδη ρόλο τους στο σύστημα προστασίας της Σύμβασης, με επικουρικό ρόλο αυτόν του Δικαστηρίου.

Περαιτέρω, το Δικαστήριο σημείωσε ότι τα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υπόθεσης εξελίχθηκαν στο πλαίσιο του συνοριακού ελέγχου που ασκούσε η Ιταλία, μια χώρα που βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της διαχείρισης της ροής μεταναστών από την Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Επανέλαβε ότι, κατά την πάγια αρχή του Διεθνούς Δικαίου και με επιφύλαξη των συμβατικών τους υποχρεώσεων, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που απορρέουν από τη Σύμβαση, τα κράτη μέλη έχουν δικαίωμα ελέγχου των συνόρων τους και απομάκρυνσης των αλλοδαπών. Θεωρεί ότι στον τομέα αυτό είναι ιδιαιτέρως σημαντικό να μπορούν τα εθνικά δικαστήρια να ερμηνεύουν το εθνικό τους δίκαιο και να αποτρέπουν τις παραβιάσεις της Σύμβασης μέσω του εθνικού τους νομικού συστήματος.

Τέλος, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, λόγω μη εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων, τα ιταλικά δικαστήρια δεν είχαν την ευκαιρία να εξετάσουν, είτε με βάση τα επιχειρήματα των διαδίκων είτε αυτεπαγγέλτως, οποιοδήποτε ζήτημα σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεων του κώδικα συνόρων Σένγκεν και του Παραρτήματος V αυτού ή της συμβατότητάς του με τα θεμελιώδη δικαιώματα, ζητώντας ενδεχομένως προδικαστική απόφαση από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εξετάζοντας, τέλος, τις καταγγελίες του προσφεύγοντα υπό το πρίσμα του άρθρου 3 της Σύμβασης, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι γενικές συνθήκες διαμονής στο πλοίο *Splendid*, ενώ μπορεί να προκάλεσαν στον προσφεύγοντα απογοήτευση, εντούτοις δεν άγγιξαν το ελάχιστο επίπεδο σοβαρότητας που απαιτείται ώστε να διαπιστωθεί παραβίαση του άρθρου αυτού.

Απαράδεκτη η προσφυγή.

Άρθρο 8 – Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

Υπόθεση Andersen κατά Πολωνίας (Προσφυγή Νο 53662/20), απόφαση της 24ης Απριλίου 2025

γάμος ομόφυλου ζευγαριού – καταχώριση στο ληξιαρχείο – νομική προστασία

Το 2016, ο προσφεύγων παντρεύτηκε τον σύντροφό του στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το 2017 αιτήθηκε στο πολωνικό ληξιαρχείο την καταχώριση του γάμου του που τελέστηκε στο εξωτερικό, αίτηση που απορρίφθηκε καθώς η καταχώριση γάμου ομόφυλου ζευγαριού ήταν αντίθετη προς «βασικές αρχές της πολωνικής νομοθεσίας». Η άρνηση αυτή επικυρώθηκε και από τα πολωνικά δικαστήρια.

Ο προσφεύγων προέβαλε παράπονα, επικαλούμενος το άρθρο 8 της Σύμβασης, για την πλήρη έλλειψη αναγνώρισης της σχέσης του στην Πολωνία, καθώς του ήταν αδύνατο να συνάψει οποιαδήποτε νομικά αναγνωρισμένη ένωση με τον σύντροφό του.

Το Δικαστήριο, καταρχάς, επισημαίνει ότι η απουσία ενός νομικού πλαισίου αναγνώρισης και προστασίας των ομόφυλων ζευγαριών επηρεάζει άμεσα τόσο την προσωπική όσο και την κοινωνική ταυτότητα του προσφεύγοντος, ως ατόμου που επιθυμεί να νομιμοποιήσει και να διασφαλίσει νομικά

τη σχέση του με τον σύντροφό του. Ως εκ τούτου, το άρθρο 8 της Σύμβασης τυγχάνει εφαρμογής τόσο υπό την πτυχή της «ιδιωτικής ζωής» όσο και υπό εκείνη της «οικογενειακής ζωής»⁸.

Η εναγόμενη Κυβέρνηση αντέττει ότι ο προσφεύγων δεν υπέστη ουσιαστική βλάβη ούτε μπορούσε να ισχυριστεί ότι ήταν «θύμα», καθώς, παρά την άρνηση των πολωνικών αρχών, συνέχιζε να ζει με τον σύζυγό του στο Ηνωμένο Βασίλειο χωρίς να υφίσταται συγκεκριμένη ζημία. Ο προσφεύγων, αντιθέτως, υπογράμμισε ότι στερήθηκε την πρόσβαση σε θεμελιώδη δικαιώματα που απολαμβάνουν τα ζευγάρια σε σταθερή σχέση, γεγονός που τον ανάγκασε να ζει μόνιμα στο εξωτερικό, όπου η σχέση του αναγνωριζόταν. Ειδικότερα, είχε υποβάλει αίτημα καταχώρισης του γάμου του με σκοπό να επιστρέψει στην Πολωνία για σπουδές, καθώς εκεί η εκπαίδευση ήταν δωρεάν. Ωστόσο, μετά την άρνηση καταχώρισης του γάμου από το ληξιαρχείο, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τα σχέδια μετεγκατάστασης. Ως Πολωνός πολίτης βρέθηκε, ουσιαστικά, υποχρεωμένος να ζει εκτός της χώρας του, γεγονός που του προκάλεσε άγχος και ψυχική πίεση, επηρεάζοντας ουσιαστικά τόσο την ιδιωτική όσο και την οικογενειακή του ζωή.

Οι γενικές αρχές, που επιβεβαιώνουν ότι, σύμφωνα με τις απορρέουσες από το άρθρο 8 της Σύμβασης θετικές τους υποχρεώσεις, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να παρέχουν ένα νομικό πλαίσιο που να επιτρέπει στα ομόφυλα ζευγάρια επαρκή αναγνώριση και προστασία της σχέσης τους, καθορίζονται στην υπόθεση *Fedotona και λοιποί κατά Ρωσίας*⁹.

Στην υπόθεση *Przybyszewska*, το Δικαστήριο, εφαρμόζοντας τις αρχές αυτές, έκρινε ότι η Πολωνία απέτυχε να συμμορφωθεί προς τις θετικές της υποχρεώσεις να διασφαλίσει ότι οι προσφεύγοντες στην υπόθεση αυτή έχουν στη διάθεσή τους ειδικό νομικό πλαίσιο που προβλέπει την αναγνώριση και την προστασία των σχέσεων ίδιου φύλου, κατά παράβαση του άρθρου 8 της Σύμβασης¹⁰.

Στην παρούσα υπόθεση, ο προσφεύγων δεν διαμαρτύρεται ότι είναι γι' αυτόν αδύνατο να παντρευτεί στην Πολωνία και το Δικαστήριο σημειώνει ότι τα άρθρα 8, 12 και 14 της Σύμβασης δεν έχουν μέχρι σήμερα ερμηνευτεί ότι επιβάλλουν ως μια θετική υποχρέωση στα κράτη μέλη να κάνουν διαθέσιμο τον γάμο στα ομόφυλα ζευγάρια.

Επομένως, το Δικαστήριο θα εστιάσει στο ερώτημα εάν η εναγόμενη Κυβέρνηση εκπλήρωσε τη θετική της υποχρέωση να παρέχει ένα νομικό πλαίσιο που να επιτρέπει στον προσφεύγοντα να απολαμβάνει επαρκή αναγνώριση και προστασία της σχέσης του¹¹. Για τον σκοπό αυτό, θα πρέπει να εξετάσει εάν, λαμβάνοντας υπόψη το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας που απολαμβάνει το εναγόμενο Κράτος, πέτυχε το τελευταίο μια δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στα συμφέροντα που επικαλούνταν και στα συμφέροντα του προσφεύγοντα¹².

Δεν αμφισβητούνταν ότι η πολωνική νομοθεσία προβλέπει μέχρι στιγμής μια μόνο μορφή οικογενειακής ένωσης -τον γάμο ετερόφυλων- και δεν επιτρέπει καμία άλλη μορφή νομικής αναγνώρισης για τα ομόφυλα ζευγάρια. Συνεπώς, η κατάσταση διαφέρει σημαντικά από εκείνη ενός μεγάλου αριθμού κρατών μελών, που έχουν αναλάβει την τροποποίηση της εθνικής τους νομοθεσίας με σκοπό να εξασφαλίσουν ότι οι ομοφυλόφιλοι απολαύουν αποτελεσματικής προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής.

Όπως προβλήθηκε από τον προσφεύγοντα, οι ομοφυλόφιλοι δεν μπορούσαν να κληρονομήσουν ο ένας το άλλον, εκτός εάν προβλεπόταν ρητώς σε διαθήκη, δεν δικαιούνταν να υποβάλουν κοινή φορολογική δήλωση ή να επωφεληθούν από φορολογικές ελαφρύνσεις σχετικά με την κληρονομιά ή τη δωρεά που χορηγούνται στα παντρεμένα ζευγάρια. Τα ομόφυλα ζευγάρια αναγκάζονταν να βρουν εναλλακτικούς τρόπους να οργανώσουν την κοινή ζωή τους και να διεκδικήσουν αναγνώριση, για παράδειγμα με το να παντρευτούν στο εξωτερικό.

⁸. Βλ. ΕΔΔΑ *Przybyszewska και λοιποί κατά Πολωνίας* (Προσφυγή No 11454/17), απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2023, παρ. 39.

⁹. Προσφυγή No 40792/10, απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2023 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, παρ. 152-165 και παρ. 178.

¹⁰. Βλ. ΕΔΔΑ *Formela και λοιποί κατά Πολωνίας* (Προσφυγή No 58828/12), απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2024, παρ. 25.

¹¹. Βλ. ΕΔΔΑ *Koilova και Babulkova κατά Βουλγαρίας* (Προσφυγή No 40209/20), απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2023, παρ. 41.

¹². Βλ. ΕΔΔΑ *Buhuceanu και λοιποί κατά Ρουμανίας* (Προσφυγή No 20081/19), απόφαση της 23ης Μαΐου 2023, παρ. 75.

Στην Πολωνία, τα ομόφυλα ζευγάρια, ελλείπει επίσημη αναγνώριση, αποτελούν *de facto* ενώσεις ακόμη και εάν – όπως και στην περίπτωση του προσφεύγοντα – έχει συναφθεί έγκυρος γάμος στο εξωτερικό. Τα ομόφυλα ζευγάρια δεν έχουν τη δυνατότητα να επικαλούνται τη σχέση τους κατά τη συναλλαγή τους με τις δικαστικές ή διοικητικές αρχές. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η ανάγκη προσφυγής στα εθνικά δικαστήρια για προστασία των συνήθων αναγκών ενός ζευγαριού είναι από μόνη της ένα εμπόδιο για τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής. Στην παρούσα υπόθεση, ο προσφεύγων, που ήταν παντρεμένος με Βρετανό υπήκοο, ένιωθε ότι δεν μπορούσε να επιστρέψει στην Πολωνία, όπου εκείνος και ο σύζυγός του δεν θα είχαν καμία νομική προστασία ως ζευγάρι.

Κάνοντας αναφορά στις διαπιστώσεις που έχουν ήδη γίνει αναφορικά με την Πολωνία στις προαναφερόμενες υποθέσεις, το Δικαστήριο συμπεραίνει ότι οι πολωνικές αρχές, μη διασφαλίζοντας ότι ο προσφεύγων είχε στη διάθεσή του ένα συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο για την αναγνώριση και προστασία της σχέσης του, τον άφησαν σε ένα νομικό κενό και δεν κάλυψαν τις βασικές ανάγκες αναγνώρισης και προστασίας των ομόφυλων ζευγαριών, που βρίσκονται σε μια σταθερή σχέση δέσμευσης. Το Δικαστήριο κρίνει ότι κανείς από τους λόγους δημοσίου συμφέροντος που επικαλέστηκε η εναγόμενη Κυβέρνηση δεν υπερίσχυε του συμφέροντος του προσφεύγοντος να διασφαλίσει επαρκώς την αναγνώριση και προστασία της σχέσης του από τον νόμο.

Το Δικαστήριο σημειώνει ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν ένα πιο διευρυμένο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στον καθορισμό της ακριβούς φύσης του νομικού πλαισίου που θα διατεθεί στα ομόφυλα ζευγάρια. Όμως, είναι σημαντικό, η προστασία που διατίθεται από τα Κράτη προς τα ομόφυλα ζευγάρια να είναι επαρκής. Υπό το τελευταίο πλαίσιο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο της Πολωνίας.

Το Δικαστήριο συμπεραίνει ότι το εναγόμενο Κράτος υπερέβη το περιθώριο διακριτικής ευχέρειάς του και απέτυχε να συμμορφωθεί προς τις θετικές του υποχρεώσεις να διασφαλίσει ότι ο προσφεύγων είχε στη διάθεσή του ένα συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο αναγνώρισης και προστασίας της ομόφυλης ένωσής του. Αυτό ισοδυναμεί με παραβίαση του δικαιώματος του προσφεύγοντος για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής.

Εν τέλει, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, η άρνηση καταχώρισης του γάμου του προσφεύγοντος δεν του στέρησε κάποιο από τα προηγούμενα αναγνωρισμένα δικαιώματά του (εάν υπήρχαν) και ότι ο προσφεύγων θα μπορούσε ακόμη να επωφεληθεί, στο Κράτος όπου σύναψε τον γάμο του, των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που αποκτήθηκαν από έναν τέτοιο γάμο¹³. Διαπιστώνει ότι, ενώπιον των πολωνικών αρχών, ο γάμος του προσφεύγοντος δεν καταχωρίστηκε όχι επειδή διέμενε στο εξωτερικό, αλλά επειδή η πολωνική νομοθεσία δεν προέβλεπε αυτή τη δυνατότητα. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι ο προσφεύγων αποτελεί μέλος μιας ομάδας ατόμων που διατρέχουν τον κίνδυνο να επηρεαστούν άμεσα από την πολωνική νομοθεσία, η οποία δεν προσφέρει καμία αναγνώριση και προστασία στα ομόφυλα ζευγάρια, και ότι ήταν υποχρεωμένος να αλλάξει τη συμπεριφορά του και να βρει έναν εναλλακτικό τρόπο για να πετύχει τη νομική προστασία και αναγνώριση της σχέσης του¹⁴. Η ήδη διαπιστωθείσα αποτυχία της Πολωνίας να παρέχει στην ομόφυλη σχέση του προσφεύγοντα αναγνώριση και προστασία συνεχίζει να τον επηρεάζει ως πολίτη της Πολωνίας, παρόλο που η τρέχουσα διαμονή του δεν είναι στην Πολωνία. Οι ισχυρισμοί της εναγόμενης Κυβέρνησης, ότι ο προσφεύγων δεν υπέστη σημαντικό μειονέκτημα και ότι δεν αποτελεί θύμα παραβίασης, πρέπει, συνεπώς, να απορριφθούν.

Παραβίαση άρθρου 8.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν χρειαζόταν να αποφανθεί εάν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο θεωρεί ότι η διαπίστωση της παραβίασης αποτελεί από μόνη της επαρκή αποζημίωση της οποίας μη χρηματικής ζημίας προκλήθηκε στον προσφεύγοντα.

¹³. Βλ. ΕΔΔΑ *Orlandi και λοιποί κατά Ιταλίας* (Προσφυγή No 26431/12), απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2017, παρ. 208.

¹⁴. Βλ. ΕΔΔΑ *Tănase κατά Μολδαβίας* (Προσφυγή No 7/08), απόφαση της 27ης Απριλίου 2010 του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης, παρ. 104.

Υπόθεση Van Slooten κατά Ολλανδίας (Προσφυγή No 45664/18), απόφαση της 15ης Απριλίου 2025

γονική μέριμνα – αναδοχή

Η προσφεύγουσα είχε τη γονική μέριμνα της κόρης της αποκλειστικά. Και οι δύο άλλαζαν συχνά τόπο διαμονής και μετακόμιζαν σε ειδικές κατοικίες που τους παραχωρούσε η κοινωνική πρόνοια. Καθώς πριν και μετά από τη γέννηση του παιδιού είχε διαπιστωθεί λεκτική και σωματική βία μεταξύ της προσφεύγουσας και του πατέρα της ανήλικης, οι αρχές είχαν αποφασίσει η μεταξύ τους επικοινωνία, παρουσία του παιδιού, να είναι εποπτευόμενη. Οι γονείς παραβίαζαν τη συμφωνία αυτή και περαιτέρω περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας λάμβαναν χώρα. Οι κοινωνικές υπηρεσίες διαπίστωσαν ότι, παρόλο που το παιδί φαινόταν φροντισμένο και υπήρχε μια στοργική σχέση ανάμεσά τους, εντούτοις η προσφεύγουσα αντιμετώπιζε δυσκολίες με την ψυχική της υγεία. Κατατέθηκε, στη συνέχεια, αίτηση στο περιφερειακό δικαστήριο για έκδοση προσωρινής απόφασης αναδοχής της κόρης, αίτημα που έγινε δεκτό, οπότε και η ανήλικη τοποθετήθηκε σε ανάδοχη οικογένεια και η προσφεύγουσα είχε εποπτευόμενη επικοινωνία.

Η προσφεύγουσα αρνήθηκε να συνεργαστεί με τις υπηρεσίες φροντίδας και υποστήριξης, μη αποδεχόμενη τη σύστασή τους να εισαχθεί σε κλινική για αξιολόγηση των γονεϊκών της ικανοτήτων. Τέσσερις μήνες μετά από την προσωρινή αναδοχή της κόρης της, οι αρχές ενημέρωσαν την προσφεύγουσα ότι το παιδί δεν θα επέστρεφε σε εκείνη εξαιτίας της άρνησής της να συνεργαστεί. Οι προσφυγές κατά της απόφασης προσωρινής αναδοχής και για την επιστροφή του παιδιού στην προσφεύγουσα απέτυχαν.

Τον Ιούνιο του 2017, το περιφερειακό δικαστήριο αφαίρεσε τη γονική μέριμνα από την προσφεύγουσα, κρίνοντας ότι ήταν προς το συμφέρον του παιδιού προκειμένου να διασφαλιστεί η σταθερότητα και η συνέχεια της ανατροφής του από την ανάδοχη οικογένεια. Όλα τα ένδικα μέσα που άσκησε η προσφεύγουσα απορρίφθηκαν.

Όλα τα μέρη συμφώνησαν ότι η απόφαση αφαίρεσης της γονικής μέριμνας από την προσφεύγουσα αποτελούσε παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής της ζωής. Η παρέμβαση αυτή προβλεπόταν από τον νόμο και είχε ως σκοπό την προστασία της υγείας, των δικαιωμάτων και των ελευθεριών της κόρης της. Κατά την εξέταση της αναγκαιότητας της εν λόγω παρέμβασης σε μια δημοκρατική κοινωνία, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι, από το άρθρο 8 της Σύμβασης προκύπτει ότι οι εθνικές αρχές οφείλουν να εξασφαλίζουν μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων που διακυβεύονται. Πρέπει, ομοίως, να αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στο συμφέρον του παιδιού, το οποίο -ανάλογα με τις περιστάσεις- μπορεί να υπερισχύει εκείνου του γονέα. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές, το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού υπαγορεύει ότι οι δεσμοί του με την οικογένειά του πρέπει να διατηρούνται, εκτός εάν η οικογένεια αποδειχθεί ιδιαίτερος ακατάλληλος, δεδομένου ότι η διακοπή των δεσμών αυτών συνεπάγεται διακοπή του παιδιού από τις ρίζες του. Οι αρχές, όταν λαμβάνονται αποφάσεις προσωρινής αναδοχής, οφείλουν να διευκολύνουν την επανένωση της οικογένειας όσο το δυνατόν συντομότερα.

Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι εθνικές αρχές δεν είχαν λάβει επαρκώς υπόψη την ευάλωτη φύση του παιδιού, παρόλο που για την απόφαση αφαίρεσης της γονικής μέριμνας της προσφεύγουσας στηρίχθηκαν στην ανάγκη του παιδιού για σταθερότητα. Τα μέτρα, που προηγήθηκαν της απόφασης αφαίρεσης της γονικής μέριμνας, βασίστηκαν στη διαπίστωση ότι η προσφεύγουσα δεν ήταν συνεργάσιμη και ότι οι προσπάθειες επανένωσης του παιδιού μαζί της είχαν ολοκληρωθεί πριν από την αναδοχή του παιδιού. Παρόλο που η προσφεύγουσα δεν συνεργάστηκε με τις αρχές, δεν υπήρχαν στοιχεία στον φάκελο της δικογραφίας από τα οποία να προκύπτει ότι δεν ήταν ανοικτή σε άλλες μορφές αξιολόγησης της γονεϊκής της ικανότητας. Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η ίδια η προσφεύγουσα ήταν ευάλωτη και είχε χάσει την εμπιστοσύνη της προς τις ολλανδικές αρχές. Κατέληξε ότι οι αρχές δεν έπρεπε να εγκαταλείψουν τόσο πρόωπα το ενδεχόμενο επανένωσης της προσφεύγουσας με την κόρη της, χωρίς να έχει αποδειχθεί επαρκώς ότι αυτό ήταν προς το συμφέρον του παιδιού.

Παραβίαση άρθρου 8.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε στην προσφεύγουσα το ποσό των 20.000 ευρώ για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστη.

Υπόθεση Bazhenov και λοιποί κατά Ρωσίας (Προσφυγές Νος 8825/22 και 19130/22), απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2025

διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού – δημοσίευση προσωπικών δεδομένων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης – αποτυχία έρευνας τυχόν ομοφοβικού κινήτρου

Οι δύο πρώτοι προσφεύγοντες είναι έγγαμοι ομοφυλόφιλοι, των οποίων ο γάμος έχει καταχωρισθεί σε ευρωπαϊκή χώρα. Είναι ιδιοκτήτες αλυσίδας καταστημάτων. Την παγκόσμια ημέρα κατά της ομοφοβίας ανάρτησαν στον επαγγελματισμό λογαριασμό που τηρούσαν σε μια ρωσική πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης ένα μήνυμα, με το οποίο εξέφραζαν την αφοσίωσή τους στους πελάτες τους ανεξαρτήτως του φύλου, της ταυτότητας φύλου ή του σεξουαλικού τους προσανατολισμού. Μια ομοφοβική ομάδα, που χαρακτηρίζεται ως «κοινότητα που αγωνίζεται για τις διακρίσεις», ανάρτησε μια δημοσίευση, όπου γινόταν αναφορά στην προηγούμενη δημοσίευση των προσφευγόντων, με τίτλο «Δύο ανοιχτά ομοφυλόφιλοι παντρεμένοι άνδρες είναι ιδιοκτήτες καταστημάτων επιτραπέζιων παιχνιδιών». Η δημοσίευση περιείχε τα ονόματα των προσφευγόντων, τη φωτογραφία του ενός και τη διεύθυνση των καταστημάτων τους. Η εν λόγω ανάρτηση αναδημοσιεύτηκε από έναν περιβόητο Ρώσο ακτιβιστή που αυτοπροσδιορίζεται ως «πολέμιος των ομοφυλοφίλων» και ως «υπερασπιστής των παραδοσιακών αξιών», ο οποίος καλούσε τους υποστηρικτές του να αφήσουν «σωστά σχόλια κάτω από τη δημοσίευση των δύο σεξουαλικά διεστραμμένων, που τολμούσαν να προωθήσουν την κοινωνική ισότητα μεταξύ ομοφυλοφίλων και υγιών ανθρώπων».

Ο πρώτος προσφεύγων υπέβαλε μήνυση, με την οποία ζήτησε τη διεξαγωγή έρευνας για την παράνομη διάδοση των προσωπικών του δεδομένων χωρίς τη συγκατάθεσή του. Έκρινε ότι το περιεχόμενο της επίμαχης ανάρτησης και ο σχολιασμός είχαν προσβλητικό χαρακτήρα, υποκινούσαν εχθρότητα και μίσος κατά της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας και ενθάρρυναν εξτρεμιστικές ενέργειες.

Για αρκετούς μήνες, ο προσφεύγων και ο δικηγόρος του επιχειρούσαν να πληροφορηθούν για τα αποτελέσματα της μήνυσης και της έρευνας σχετικά με αυτήν, αλλά η εισαγγελία αρνήθηκε να παράσχει πληροφορίες. Η εισαγγελία αντέτεινε ότι είχαν αποσταλεί δύο επιστολές στον πρώτο προσφεύγοντα, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, με τις οποίες του ζητούνταν περαιτέρω στοιχεία. Μετά από διάφορες προσπάθειες του προσφεύγοντα να αμφισβητηθεί η νομιμότητα των ενεργειών της εισαγγελίας, τελικά η υπόθεση τέθηκε στο αρχείο χωρίς την άσκηση ποινικής δίωξης. Τον Νοέμβριο του 2023, το Ανώτατο Δικαστήριο της Ρωσικής Ομοσπονδίας ανακήρυξε το «Παγκόσμιο Κίνημα ΛΟΑΤΚΙ» ως εξτρεμιστική οργάνωση, απαγορεύοντας τη δραστηριότητά του στο έδαφος της Ρωσικής Ομοσπονδίας.

Ο τρίτος προσφεύγων είναι παντρεμένος ομοφυλόφιλος, ο γάμος του οποίου είναι κατοχυρωμένος στις ΗΠΑ. Ως δικηγόρος, έχει συνεργαστεί με διάφορες οργανώσεις για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παρέχοντας νομική βοήθεια σε υποθέσεις υψηλού προφίλ που σχετίζονται με εγκλήματα μίσους κατά ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Για τον λόγο αυτό, το όνομά του εμφανιζόταν συχνά στα ΜΜΕ και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Τον Μάιο του 2020, σε σελίδα μιας ομάδας με την επωνυμία «Κατά της προπαγάνδας ΛΟΑΤΚΙ», αναρτήθηκε σχόλιο που περιείχε τα προσωπικά στοιχεία διαφόρων ακτιβιστών για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ, δικηγόρων και επικεφαλής πρωτοβουλιών για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο κατάλογος αυτός έφερε τον τίτλο: «Κατάλογος διευθύνσεων ΛΟΑΤΚΙ ακτιβιστών, παιδόφιλων και άλλων ΛΟΑΤΚΙ διεστραμμένων». Στα σχόλια αναγράφονταν το όνομα, το επώνυμο και το πατρώνυμο του τρίτου προσφεύγοντα, καθώς και η διεύθυνσή του.

Ο προσφεύγων υπέβαλε και ο ίδιος μήνυση, ζητώντας τη διεξαγωγή έρευνας για την παράνομη διάδοση των προσωπικών του στοιχείων χωρίς τη συγκατάθεσή του. Υποστήριξε ότι η δημοσίευση των προσωπικών του στοιχείων στο πλαίσιο της παροχής βοήθειας στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα αποσκοπούσε στην εξώθησή του σε εγκατάλειψη της επαγγελματικής του δραστηριότητας στον τομέα της προστασίας των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Δεν ασκήθηκε ποινική δίωξη, με την αιτιολογία ότι δεν

παραβιάστηκε η προσωπική ζωή του προσφεύγοντα. Το 2022, ο προσφεύγων και ο σύζυγός του εγκατέλειψαν τη Ρωσία και ζουν σε ευρωπαϊκή χώρα ως πρόσφυγες.

Το Δικαστήριο, καταρχάς, παρατηρεί ότι τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης έλαβαν χώρα πριν από τις 16 Σεπτεμβρίου 2022, ημερομηνία κατά την οποία η Ρωσική Ομοσπονδία έπαψε να είναι μέλος της Σύμβασης. Συνεπώς, έχει δικαιοδοσία να εξετάσει τις παρούσες προσφυγές. Η μη συμμετοχή της εναγόμενης Κυβέρνησης στη διαδικασία δεν εμποδίζει το Δικαστήριο να εξετάσει προσφυγές επί των οποίων έχει δικαιοδοσία.

Οι προσφεύγοντες κατήγγειλαν παραβίαση του άρθρου 8, αυτοτελώς και σε συνδυασμό με το άρθρο 14, καθώς οι εθνικές αρχές δεν εκπλήρωσαν την απορρέουσα από το άρθρο 8 υποχρέωσή τους να διασφαλίσουν τον πραγματικό σεβασμό της ιδιωτικής τους ζωής. Κατήγγειλαν, περαιτέρω, παραβίαση του άρθρου 13 της Σύμβασης.

Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι η δημοσιοποίηση, χωρίς τη συγκατάθεσή τους, πληροφοριών σχετικά με την ιδιωτική τους ζωή και ιδίως τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό, σε σελίδες ομοφοβικών λογαριασμών, δημοσίων και ιδιωτικών, τους εξέθεσε σε αυξημένο κίνδυνο παρενόχλησης και τους ανάγκασε να φοβούνται για τη ζωή και την υγεία τους, την ασφάλεια των συγγενών και των υπαλλήλων τους και για τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες. Οι εθνικές αρχές όφειλαν να τους προστατεύσουν με τη διεξαγωγή ερευνών για τα γεγονότα, έχοντας υπόψη ιδιαίτερος την ομοφοβική φύση των ενεργειών των δραστών. Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι οι επιφανειακές έρευνες των αρχών και η άρνησή τους να ασκηθεί ποινική δίωξη οφείλονταν στην ιδιαίτερη στάση τους απέναντι στη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα και στα προβλήματά της. Σχετικά με αυτό, έκαναν αναφορά στην απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2023 του Ανωτάτου Δικαστηρίου, η οποία χαρακτήριζε το διεθνές κίνημα των ΛΟΑΤΚΙ ως εξτρεμιστικό και απαγόρευε τον ακτιβισμό υπέρ των ΛΟΑΤΚΙ.

Το Δικαστήριο θεωρεί ότι το καθήκον των αρχών να προστατεύουν την ιδιωτική ζωή των προσφευγόντων, αντιμετωπίζοντας καταλλήλως περιστατικά δημοσίευσης των προσωπικών τους δεδομένων από τρίτους με ομοφοβικά κίνητρα και διερευνώντας τυχόν κίνητρα διάκρισης πίσω από τα περιστατικά αυτά μπορεί να αποτελεί μέρος των απορρεουσών από το άρθρο 8 υποχρεώσεων του Κράτους, αλλά μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως μέρος των υποχρεώσεων που απορρέουν από το άρθρο 14 της Σύμβασης, για τη διασφάλιση των θεμελιωδών αξιών που προστατεύονται χωρίς διακρίσεις από το άρθρο 8. Το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη την ομοφοβική φύση των δημοσίων ομάδων και σελίδων όπου δημοσιεύθηκαν τα προσωπικά δεδομένα των προσφευγόντων, τη γενική αντιμετώπιση της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας στη Ρωσία και τις καταγγελίες των προσφευγόντων περί αδιαφορίας των αρχών, κρίνει ότι είναι πλέον κατάλληλο να εξετάσει τις προσφυγές υπό το πρίσμα του άρθρου 14, σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της Σύμβασης.

Σύμφωνα με τις γενικές αρχές, που έχουν θεσπιστεί υπό το πρίσμα του άρθρου 14 της Σύμβασης και έχουν επαναληφθεί στην υπόθεση *Molla Sali κατά Ελλάδας*¹⁵, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι, όπως και οι διακρίσεις λόγω φύλου, έτσι και οι διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού απαιτούν «ιδιαιτέρως πειστικούς και σοβαρούς λόγους» για την αιτιολόγησή τους. Όπου μια διαφοροποίηση στη συμπεριφορά βασίζεται στο φύλο ή στον σεξουαλικό προσανατολισμό, το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας του Κράτους είναι στενό. Ο σκοπός του εν λόγω περιθωρίου διαφοροποιείται ανάλογα με τις περιστάσεις, το αντικείμενο και το ιστορικό. Διαφοροποιήσεις λόγω αποκλειστικά του σεξουαλικού προσανατολισμού δεν είναι αποδεκτές από τη Σύμβαση¹⁶.

Το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως κρίνει ότι το άρθρο 14 της Σύμβασης λειτουργεί συμπληρωματικά προς τις άλλες ουσιώδεις διατάξεις της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της. Δεν έχει ανεξάρτητη λειτουργία, καθώς παράγει αποτελέσματα αποκλειστικά σε σχέση με την «απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών» που διασφαλίζονται με αυτήν. Παρόλο που η εφαρμογή του άρθρου 14 δεν προϋποθέτει παραβίαση αυτών των διατάξεων – και ως προς αυτό είναι αυτόνομο – δεν υπάρχει

¹⁵. Βλ. Προσφυγή Νο 20452/14, απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2018 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, παρ. 133-137.

¹⁶. Βλ. ΕΔΔΑ *Beizaras και Levickas κατά Λιθουανίας* (Προσφυγή Νο 41288/15), απόφαση της 14ης Ιανουαρίου 2020, παρ. 114.

περιθώριο εφαρμογής του παρά μόνο εάν τα επίμαχα γεγονότα εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής μίας ή περισσότερων από αυτές.

Η έννοια της «ιδιωτικής ζωής» κατά το άρθρο 8 της Σύμβασης είναι ευρεία, χωρίς να υπόκειται σε εξαντλητικό ορισμό. Καλύπτει τη σωματική και ψυχολογική ακεραιότητα του ατόμου και, συνεπώς, συμπεριλαμβάνει πολλαπλές πτυχές σχετικά με την προσωπική ταυτότητα, όπως το όνομα, την εικόνα και τα προσωπικά δεδομένα, συμπεριλαμβανομένης της ταυτότητας φύλου, της σεξουαλικής ζωής, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της αστικής κατάστασης κ.λπ. Καλύπτει προσωπικές πληροφορίες που τα άτομα μπορούν ευλόγως να αναμένουν ότι δεν θα δημοσιοποιηθούν χωρίς τη συγκατάθεσή τους¹⁷.

Το Δικαστήριο περαιτέρω κάνει αναφορά στις γενικές αρχές που έχουν αναπτυχθεί από τη νομολογία του σχετικά με τις θετικές υποχρεώσεις του Κράτους που σχετίζονται με τον πραγματικό σεβασμό για την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή υπό το πρίσμα του άρθρου 8, οι οποίες μπορεί να συνεπάγονται την υιοθέτηση μέτρων ακόμη και στον τομέα των ιδιωτικών σχέσεων. Εναπόκειται στις αρμόδιες εθνικές αρχές να αποφασίσουν για τα πλέον κατάλληλα μέσα για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης προς το άρθρο 8 σε τέτοιες υποθέσεις, με το καθήκον του Δικαστηρίου να περιορίζεται στην εξέταση, υπό το πρίσμα της Σύμβασης, των αποφάσεων που οι αρχές αυτές έλαβαν κατά την άσκηση της διακριτικής τους ευχέρειας¹⁸.

Υπό τις περιστάσεις της παρούσας υπόθεσης, το Δικαστήριο κρίνει ότι είναι σαφές πως η χωρίς συγκατάθεση δημοσιοποίηση από τρίτους των προσωπικών δεδομένων των προσφευγόντων, συμπεριλαμβανομένων των ονομάτων τους, του σεξουαλικού τους προσανατολισμού, του γεγονότος ότι τελούσαν σε ομόφυλο γάμο και των φωτογραφιών, σε πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης εμπίπτει στη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής των προσφευγόντων κατά το άρθρο 8 της Σύμβασης. Επομένως, στις περιστάσεις της υπόθεσης έχει εφαρμογή το άρθρο 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 8.

Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η εθνική νομοθεσία προέβλεπε ένδικο μέσο κατά της παράνομης δημοσιοποίησης πληροφοριών που αφορούν την ιδιωτική ζωή ατόμου χωρίς συγκατάθεση, στο οποίο οι προσφεύγοντες είχαν πρόσβαση. Η εθνική νομοθεσία προέβλεπε, επίσης, ως επιβαρυντική περίπτωση ενός εγκλήματος την επίδειξη εχθρότητας και μίσους προς μια κοινωνική ομάδα. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι τα προσωπικά στοιχεία των προσφευγόντων, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους, διαχύθηκαν σε δημόσιες ομοφοβικές ομάδες και προσωπικούς λογαριασμούς που στόχευαν στον εκφοβισμό των ακτιβιστών υπέρ των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ και στην ενθάρρυνση της μη ανοχής, του μίσους και της βίας κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Σημειώνει, περαιτέρω, ότι, όταν υπέβαλε τη μήνυση ο πρώτος προσφεύγων, υπέδειξε σαφώς ότι το περιεχόμενο της δημοσίευσης και τα σχόλια ήταν προσβλητικά και υποκινούσαν εχθρότητα και μίσος προς την κοινωνική ομάδα των ΛΟΑΤΚΙ, καθώς και ότι ενθάρρυναν εξτρεμιστικές ενέργειες. Επιπλέον, εξέφρασε τον φόβο ότι είτε ο ίδιος είτε η οικογένειά του θα μπορούσαν να είναι θύματα εγκλήματος μίσους εξαιτίας των πληροφοριών σχετικά με την ιδιωτική του ζωή, που δημοσιεύθηκαν χωρίς τη συγκατάθεσή του. Ο τρίτος προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι η δημοσιοποίηση των προσωπικών του δεδομένων, στο πλαίσιο της συνδρομής του προς τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα, τού άσκησε πίεση με σκοπό τον εξαναγκασμό του να παραιτηθεί από τις επαγγελματικές του δραστηριότητες, ως δικηγόρος που προστατεύει τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων.

Υπό αυτές τις περιστάσεις, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι εθνικές αρχές αντιμετώπισαν εκ πρώτης όψης ενδείξεις ότι η προαναφερόμενη δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων των προσφευγόντων χωρίς τη συγκατάθεσή τους, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών σχετικά με τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό, οφειλόταν σε διακρίσεις κατά της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας. Αυτό απαιτούσε τη διεξαγωγή μιας αποτελεσματικής έρευνας ικανής να αναδείξει το ομοφοβικό κίνητρο της παραβίασης της ιδιωτικής ζωής των προσφευγόντων και, εάν απαιτείται, να επιβάλει κυρώσεις στους υπευθύνους. Το Δικαστήριο, συνεπώς, θα εξετάσει εάν οι ρωσικές αρχές, κατά τον χειρισμό των υποθέσεων των προσφευγόντων, συμμορφώθηκαν προς τις θετικές τους υποχρεώσεις, που απορρέουν από το άρθρο 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 8.

¹⁷. Βλ. ΕΔΔΑ *Axel Springer AG κατά Γερμανίας* (Προσφυγή No 39954/08), απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 2012, παρ. 83.

¹⁸. Βλ. ΕΔΔΑ *Alković κατά Μαυροβουνίου* (Προσφυγή No 66895/10), απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2017, παρ. 67.

Καταρχάς, σημειώνει ότι το ανακριτικό σώμα αρχικά αρνήθηκε να εξετάσει τις μηνύσεις των προσφευγόντων και ότι οι προσφεύγοντες χρειάστηκε να προσφύγουν κατά αυτής της αδράνειας πολλές φορές ενώπιον των δικαστηρίων. Ειδικότερα, μετά από την υποβολή των μηνύσεων διαπιστώθηκε ότι η Ανακριτική Επιτροπή διέπραξε σοβαρές παραβιάσεις της ποινικής διαδικασίας με τον τρόπο που έλαβε, καταχώρισε και εξέτασε τις μηνύσεις, γεγονός που οδήγησε στην παραβίαση των εύλογων προθεσμιών για την εξέταση των μηνύσεων αυτών. Ως αποτέλεσμα, η εξέταση των μηνύσεων που υποβλήθηκαν τον Μάιο του 2020 ξεκίνησε μόλις τον Φεβρουάριο και τον Σεπτέμβριο του 2021.

Μόλις άρχισε η ανάκριση, οι ανακριτές δεν προέβησαν στα προφανή ανακριτικά βήματα, που είναι απαραίτητα για τη διασφάλιση των αποδεικτικών στοιχείων σχετικά με τα γεγονότα, όπως η εξέταση των προσφευγόντων, η ταυτοποίηση και η ανάκριση των δραστών και η αποστολή κλήσεων προς τον σκοπό αυτό στην εν λόγω υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης. Η πρώτη άρνηση άσκησης ποινικής δίωξης στην υπόθεση του πρώτου και του δεύτερου προσφεύγοντα έλαβε χώρα, χωρίς τη λήψη ούτε ενός ανακριτικού μέτρου. Μετά από την ακύρωση της απόφασης (άρνησης) ως πρώιμης και παράνομης και τριών ερευνών που διεξήχθησαν από τον Μάιο έως τον Οκτώβριο του 2021, που περιλάμβαναν καταθέσεις των προσφευγόντων, ο ανακριτής αποφάσισε εκ νέου να θέσει τις μηνύσεις στο αρχείο. Το Δικαστήριο σημειώνει με ιδιαίτερη ανησυχία ότι, κατά τη διάρκεια αυτών των νέων ερευνών, ο ανακριτής υπέβαλε αιτήματα με σκοπό να πληροφορηθεί εάν ο πρώτος και ο δεύτερος προσφεύγων ήταν υπό την επίβλεψη ψυχιάτρου ή ναρκολόγου¹⁹. Το Δικαστήριο δεν μπορεί να διαπιστώσει πώς, ελλείψει οποιασδήποτε αιτιολογίας από τις εθνικές αρχές, το μέτρο αυτό θα μπορούσε να δικαιολογηθεί σε σχέση με την έρευνα των καταγγελιών των προσφευγόντων, ότι τα προσωπικά τους δεδομένα είχαν δημοσιοποιηθεί παρانونώς. Πριν να εκδώσει την τελευταία απορριπτική του απόφαση, ο ανακριτής απέστειλε προς την επίμαχη πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης αίτημα να πληροφορηθεί για τα προσωπικά στοιχεία και τα στοιχεία εγγραφής του χρήστη του δικτύου που δημοσιοποίησε τη φωτογραφία του κ. Bazhenov, ωστόσο προχώρησε και εξέδωσε απόφαση απορριπτική για την άσκηση ποινικής δίωξης προτού λάβει απάντηση στο αίτημά του. Η έρευνα αναφορικά με τη μήνυση του τρίτου προσφεύγοντα έτυχε του ίδιου χειρισμού: η απόφαση απόρριψης άσκησης ποινικής δίωξης λήφθηκε από τον ανακριτή μετά από την κατάθεση του προσφεύγοντα και μόνο. Παρόλο που εστάλησαν δύο αιτήματα στην επίμαχη πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης για τη διαβίβαση των προσωπικών στοιχείων του χρήστη με τα στοιχεία «Maksim Ivanen», ο ανακριτής εξέδωσε απόφαση μη άσκησης ποινικής δίωξης προτού λάβει οποιαδήποτε απάντηση. Σε κανένα σημείο των διαδικασιών ο ανακριτής δεν έλαβε υπόψη του το ομοφοβικό κίνητρο της παραβίασης της προσωπικής ζωής των προσφευγόντων, παρόλα τα σχετικά προς τούτο επιχειρήματα των προσφευγόντων.

Το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι έχει διαπιστώσει στο παρελθόν ότι οι σεξουαλικές μειονότητες και οι μειονότητες φύλου χρήζουν ειδικής προστασίας από τη ρητορική μίσους και διακρίσεων εξαιτίας της περιθωριοποίησης και της θυματοποίησης που έχουν ιστορικά υποστεί και εξακολουθούν να υφίστανται. Η ρωσική κοινότητα ΛΟΑΤΚΙ μπορεί να θεωρηθεί ως μια ιδιαιτέρως ευάλωτη ομάδα που χρειάζεται υψηλή προστασία από στιγματικές δηλώσεις²⁰.

Εν όψει των ανωτέρω, το Δικαστήριο συμπεραίνει ότι οι αρχές απέτυχαν να εκπληρώσουν τις θετικές τους υποχρεώσεις να ανταποκριθούν επαρκώς στη μη συναινετική δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων των προσφευγόντων και των πληροφοριών σχετικά με τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό από ιδιώτες και να ερευνήσουν αποτελεσματικά εάν η δημοσιοποίηση των επίμαχων δεδομένων είχε ως κίνητρο ομοφοβικές συμπεριφορές. Παρέβλεψαν την ευαλωτότητα της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας στη Ρωσία και την ανάγκη ειδικής προστασίας. Συνεπώς, το Δικαστήριο κρίνει ότι αποδείχθηκε ότι οι προσφεύγοντες υπέστησαν διακριτική μεταχείριση εξαιτίας του σεξουαλικού τους προσανατολισμού.

Παραβίαση άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 8.

¹⁹ Η ναρκολογία είναι υποειδικότητα της ψυχιατρικής, που ασχολείται με την πρόληψη, τη διάγνωση, τη φροντίδα και την ανάρρωση των εξαρτώμενων από ναρκωτικά ατόμων.

²⁰ Βλ. ΕΔΔΑ *Nepomnyashchiy και λοιποί κατά Ρωσίας* (Προσφυγές Νος 39954/09 και 3465/17), απόφαση της 30ής Μαΐου 2023.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε το ποσό των 7.000 ευρώ σε κάθε προσφεύγοντα για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστησαν.

Υπόθεση Caldarar και λοιποί κατά Πολωνίας (Προσφυγή Νο 6142/16), απόφαση της 6ης Φεβρουαρίου 2025

εντολές κατεδάφισης οικισμού Ρομά – μη συμμετοχή στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων – διαδικαστικές εγγυήσεις

Οι προσφεύγοντες, Ρουμάνοι υπήκοοι και καταγωγής Ρομά, είναι πέντε οικογένειες που, κατά την επίδικη περίοδο, αποτελούνταν από εννέα ενηλίκους και επτά παιδιά. Το ανήλικο τέκνο του πρώτου προσφεύγοντα, η κόρη του η P., βρισκόταν υπό την επίβλεψη των κοινωνικών υπηρεσιών μέριμνας παιδιών και οι διαδικασίες αναδοχής ήταν εν εξελίξει, με τους γονείς να διατηρούν δικαίωμα επικοινωνίας.

Κάποια απροσδιόριστη ημερομηνία, οι προσφεύγοντες κατέλαβαν ένα οικόπεδο που ανήκε στον Δήμο και όπου απαγορευόταν η οικοδόμηση. Η εναγόμενη Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι εξ αρχής οι προσφεύγοντες ενημερώθηκαν ότι η παραμονή τους εκεί ήταν παράνομη και τους ζητήθηκε να φύγουν.

Τον Μάιο του 2013 εκδόθηκαν εντολές έξωσης, με τις οποίες ζητήθηκε από 13 άτομα να εγκαταλείψουν τον χώρο και να τον καθαρίσουν εντός δεκατεσσάρων ημερών. Κάποιοι από τους προσφεύγοντες υπέγραψαν την εντολή έξωσης, η οποία περιείχε και ειδοποίηση ότι, σε περίπτωση που οι καταληψίες δεν συμμορφώνονταν προς την εντολή, θα αντιμετωπίζαν αστικές και ποινικές κυρώσεις. Οι προσφεύγοντες δεν συμμορφώθηκαν προς την εν λόγω εντολή.

Οι κατασκευές ήταν από ξύλο, ανακυκλωμένα πλαστικά και υφάσματα και ο κίνδυνος φωτιάς ήταν μεγάλος, καθώς στα παραπήγματα χρησιμοποιούσαν σόμπες. Οι εντολές κατεδάφισης βασίστηκαν στο παράνομο της κατασκευής, στη μη συμμόρφωση προς τους κανόνες ασφαλείας, καθώς υπήρχε κίνδυνος πυρκαγιάς, ήταν ασταθείς κατασκευές, και δεν υπήρχε αποχετευτικό δίκτυο. Κοινοποιήθηκαν στον Δήμο, ως τον νόμιμο ιδιοκτήτη της έκτασης, ο οποίος και κατέστη διάδικος στις διάφορες διαδικασίες. Μετά από την επιβολή προστίμων για μη συμμόρφωση προς την εντολή κατεδάφισης των κατασκευών, ο Δήμος στη συνέχεια προχώρησε στην κατεδάφιση.

Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι δεν ήταν ενήμεροι για την κατεδάφιση και ότι δεν ήταν παρόντες όταν αυτή έλαβε χώρα. Ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων υποβλήθηκαν δύο γραπτές καταθέσεις από έναν εργαζόμενο μιας ΜΚΟ, ο οποίος ήταν παρών στην κατεδάφιση και ο οποίος δήλωσε ότι οι προσφεύγοντες βίωσαν εμφανώς ανησυχία, στεναχώρια και αδυναμία όταν αγνοήθηκαν από αυτούς που έκαναν την κατεδάφιση και οι οποίοι δεν τους επέτρεψαν να πάρουν τα υπάρχοντά τους.

Η εναγόμενη Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι η κατάσταση των προσφευγόντων επιτηρούνταν από τις κοινωνικές υπηρεσίες, που τους προσέφεραν εναλλακτική διαμονή σε καταφύγια του Δήμου, στα οποία αρνήθηκαν οι προσφεύγοντες να μεταφερθούν. Ισχυρίστηκε, επίσης, ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί επιχείρησαν να εγγράψουν τους προσφεύγοντες στο ταμείο ανεργίας και σε μαθήματα πολωνικής γλώσσας και ότι οι τελευταίοι αρνήθηκαν, ενώ δέχθηκαν μόνο επιδόματα.

Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι, μετά από την κατεδάφιση, ζούσαν στον δρόμο, υπό επισφαλείς συνθήκες. Μια προσφεύγουσα με την οικογένειά της μεταφέρθηκε σε έναν άλλο καταυλισμό, όπου δύο από τα παιδιά της γράφτηκαν στο σχολείο, ενώ δύο άλλοι προσφεύγοντες μετακόμισαν σε έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό, όπου λάμβαναν επιδόματα και βοήθεια από την κοινωνική υπηρεσία.

Με την Οδηγία CM/Rec (2017) προς τα κράτη μέλη σχετικά με τη βελτίωση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη για τους Ρομά και τους σκηνίτες στην Ευρώπη, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης αναγνωρίζει ότι οι Ρομά αντιμετωπίζουν ευρύ και διαρκή ρατσισμό (αντιτισιγγανισμό), που επιφέρει – μεταξύ άλλων – εκτεταμένες διακρίσεις και άλλες παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί εμπόδια στην πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη. Επισημαίνει, επίσης, ότι άτομα από κοινότητες που αντιμετωπίζουν μειονεκτήματα, όπως οι Ρομά, είναι πιο ευάλωτα σε βία, διακρίσεις και αποκλεισμό κατά παράβαση των δικαιωμάτων τους και, συνεπώς, είναι σημαντικό να ληφθούν όλα τα αναγκαία μέτρα για την εξάλειψη των διακρίσεων στις νομικές διαδικασίες, ιδιαίτερα του ρατσισμού

κατά των Ρομά. Επισημαίνει, τέλος, ότι η θέσπιση κατάλληλων συστημάτων νομικής βοήθειας θα συμβάλει στην επίτευξη του στόχου αυτού.

Η Επιτροπή Υπουργών συνιστά στις κυβερνήσεις των κρατών μελών, με επιφύλαξη των συνταγματικών τους πλαισίων και -όπου ενδείκνυται- των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών τους συνθηκών, να διευκολύνουν την ισότιμη πρόσβαση στα δικαστήρια και να διασφαλίσουν την αποτελεσματικότητα των ενδίκων μέσων για τους Ρομά, επιτρέποντας, μεταξύ άλλων σε οργανισμούς όπως ενώσεις (αλλά όχι ιδρύματα), σε φορείς προώθησης της ίσης μεταχείρισης και σε άλλες νομικές οντότητες που διαθέτουν -σύμφωνα με κριτήρια που θεσπίζει η εθνική νομοθεσία- έννομο συμφέρον για την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων, να ενεργούν είτε εκ μέρους είτε προς υποστήριξη των Ρομά και με τη συγκατάθεσή τους σε οποιαδήποτε δικαστική και/ή διοικητική διαδικασία σχετική με την εφαρμογή αντιρατσιστικών διατάξεων ή να παρεμβαίνουν σε τέτοιες διαδικασίες και να εξετάζουν τη δυνατότητα να επιτρέπεται σε τέτοιους οργανισμούς να υποβάλλουν καταγγελίες για λογαριασμό των Ρομά, υπό την προϋπόθεση της τήρησης των εθνικών δικονομικών κανόνων σχετικών με την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση ενώπιον των δικαστηρίων.

Η Επιτροπή που επιβλέπει την εφαρμογή της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων²¹ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας²², σε εκθέσεις τους έχουν εκφράσει την ανησυχία τους για την έξωση των Ρομά από τους εν λόγω καταυλισμούς στην Πολωνία.

Οι προσφεύγοντες κατήγγειλαν ότι η κατεδάφιση των καταυλισμών τους, που έλαβε χώρα το 2015, παραβίασε τα άρθρα 3 και 8 της Σύμβασης αυτοτελώς αλλά και σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης. Ειδικότερα, οι προσφεύγοντες διαμαρτυρήθηκαν ότι οι αρχές δεν τους παρείχαν μια επαρκή εναλλακτική λύση στέγασης που να σέβεται τον τρόπο ζωής τους, τις οικογένειές τους και τους δεσμούς με τους γείτονες και που να εξισορροπεί την ανισότητα της περιθωριοποιημένης ομάδας.

Το Δικαστήριο επισημαίνει εξαρχής ότι η υπό κρίση υπόθεση αφορά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων της εντολής κατεδάφισης, τα μέτρα των αρχών που οδήγησαν στην κατεδάφιση και τον τρόπο που η κατεδάφιση των παράνομων κατασκευών διεξήχθη. Καθώς καθορίζει τον χαρακτηρισμό που θα δοθεί από τον νόμο στα γεγονότα²³, το Δικαστήριο αποφάσισε ότι τα ανωτέρω στοιχεία της υπόθεσης θα πρέπει να εξεταστούν σωρευτικά βάσει του άρθρου 8 αυτοτελώς και σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης.

Η εναγόμενη Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι οι προσφεύγοντες δεν μπορούν να επικαλεστούν την ιδιότητα του θύματος, κατά την έννοια του άρθρου 34 της Σύμβασης, επειδή δεν είχαν νόμιμο τίτλο ιδιοκτησίας του οικοπέδου που κατέλαβαν παράνομα. Επικαλέστηκε, επίσης, ότι δεν εξάντλησαν τα εσωτερικά ένδικα μέσα. Επιχειρηματολόγησε ότι οι δεσμοί που οι προσφεύγοντες ενδεχομένως είχαν με τον καταυλισμό ήταν προσωρινοί και δεν αρκούσαν ώστε αυτός να χαρακτηριστεί ως «κατοικία», κατά την έννοια της Σύμβασης. Εξάλλου, κατά την εναγόμενη Κυβέρνηση, οι προσφεύγοντες είχαν τη μόνιμη κατοικία τους στη Ρουμανία και ο εν λόγω καταυλισμός τους ήταν παράνομος και ετοιμόρροπος. Κατά την άποψή της, το άρθρο 8 και το άρθρο 14 δεν τυγχάνουν εφαρμογής στην παρούσα υπόθεση.

Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι κατέχουν το επίμαχο οικόπεδο από τον Νοέμβριο του 2009 και, παρόλο που δεν διαθέτουν νόμιμο τίτλο ιδιοκτησίας, θεωρούνται ως «επενδυτές» κατά την εθνική νομοθεσία. Για τον λόγο αυτό, θα πρέπει να θεωρηθούν και ως θύματα παραβίασης, καθότι τα σπίτια

²¹. Αυτή η Επιτροπή παρακολουθεί την εφαρμογή της Σύμβασης-Πλαίσιο από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και υποβάλλει εκθέσεις για την πρόοδο. Εξετάζει εκθέσεις που υποβάλλονται από τα κράτη σχετικά με τα μέτρα που λαμβάνονται για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων και παρέχει συμβουλές και συστάσεις για τη βελτίωση της προστασίας των μειονοτήτων.

²². Ανεξάρτητος φορέας ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, αρμόδιος για την παρακολούθηση ζητημάτων όπως, μεταξύ άλλων, η καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλής, εθνικής καταγωγής, χρώματος, ιθαγένειας, της ξενοφοβίας και της μισαλλοδοξίας, ο οποίος συντάσσει εκθέσεις και εκδίδει συστάσεις προς τα κράτη μέλη.

²³. Βλ. ΕΔΔΑ *Radomilja και λοιποί κατά Κροατίας* (Προσφυγές Νος 37685/10 και 22768/12), απόφαση της 20ής Μαρτίου 2018, παρ. 114 και 126, ΕΔΔΑ *Paketova και λοιποί κατά Βουλγαρίας* (Προσφυγές Νος 17808/19 και 36972/19), απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2022, παρ. 107.

τους κατεδαφίστηκαν χωρίς προγενέστερη ειδοποίηση και χωρίς να μπορούν να συμμετάσχουν στις διοικητικές διαδικασίες που οδήγησαν στην κατεδάφιση.

Το Δικαστήριο έχει ορίσει γενικά ως «κατοικία» το μέρος, το φυσικά καθορισμένο μέρος, όπου αναπτύσσεται η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή²⁴. Η έννοια αυτή δεν περιορίζεται σε εγκαταστάσεις που έχουν νομίμως καταληφθεί ή κατασκευαστεί. Έχει αυτόνομο χαρακτήρα που δεν εξαρτάται από τον ορισμό που παρέχεται από την εθνική νομοθεσία²⁵. Το κατά πόσον ένας συγκεκριμένος χώρος αποτελεί «κατοικία» που προστατεύεται από το άρθρο 8 εξαρτάται από τα πραγματικά περιστατικά, κυρίως από την ύπαρξη επαρκών και συνεχών δεσμών με έναν συγκεκριμένο τόπο²⁶. Κατά το Δικαστήριο, το σημαντικό είναι να αξιολογηθεί η μακρά και συνεχής κατοχή του χώρου από τους προσφεύγοντες.

Για παράδειγμα, το Δικαστήριο έχει δεχθεί σε υποθέσεις ότι προσφεύγοντες διατηρούσαν επαρκώς στενούς και διαρκείς δεσμούς με το μέρος που κατείχαν για περίοδο περίπου ενός έτους²⁷, τεσσάρων ετών²⁸, πέντε μέχρι τριάντα ετών ή για πολλές δεκαετίες²⁹. Δεν αποδίδει σημασία σε τεχνικές πτυχές των επίμαχων κατοικιών – εάν είναι τροχόσπιτα, καμπίνες, μπανγκαλόου, αυτοσχέδια σπίτια ή διαμερίσματα. Επίσης, δεν είναι καθοριστικό στοιχείο ότι οι επίδικες κατοικίες δεν αντιστοιχούν στις επίσημα κατοχυρωμένες διευθύνσεις κατοικίας των προσφευγόντων ή ότι οι προσφεύγοντες είναι ιδιοκτήτες ακινήτων σε άλλη τοποθεσία³⁰.

Πέρα από την έννοια της «κατοικίας», το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, όπου η υπόθεση αφορά την έξωση προσφευγόντων ως τμήμα μιας μεγαλύτερης κοινότητας και όπου το μέτρο αυτό μπορεί να έχει συνέπειες στον τρόπο ζωής των προσφευγόντων και στους κοινωνικούς και οικογενειακούς τους δεσμούς, μπορεί να θεωρήσει ότι η παρέμβαση θα επηρεάσει την «ιδιωτική και οικογενειακή ζωή» είτε πλέον του δικαιώματος σεβασμού της κατοικίας³¹ είτε στη θέση αυτού³².

Εξετάζοντας για πόσο καιρό οι προσφεύγοντες κατέλαβαν τον επίμαχο χώρο στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο κατέληξε ότι, παρόλο που τα μέρη δεν συμφωνούσαν για τον ακριβή χρόνο, οι προσφεύγοντες πρέπει να τον κατέλαβαν τουλάχιστον δύο χρόνια πριν από την κατεδάφιση του Ιουλίου 2015. Εξετάζοντας, περαιτέρω, εάν η παραμονή τους ήταν διαρκής, το Δικαστήριο δεν μπορεί να καταλήξει κατηγορηματικά ότι οι προσφεύγοντες είχαν δημιουργήσει επαρκείς και στενούς δεσμούς με τον επίμαχο χώρο, ώστε αυτός να θεωρηθεί ως «κατοικία» κατά την έννοια του άρθρου 8 της Σύμβασης.

Όμως, λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο ζωής των προσφευγόντων, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η παρούσα υπόθεση θέτει σε εφαρμογή το δικαίωμα των προσφευγόντων για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής. Οι προσφεύγοντες, καταγωγής Ρομά, διατηρούν την εθνοτική και πολιτιστική τους ταυτότητα ακόμη και όταν δεν ζουν πια μια πλήρως νομαδική ζωή³³. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η κατεδάφιση του χώρου όπου ζούσαν η κοινότητα και οι οικογένειες των προσφευγόντων είχε σοβαρές συνέπειες στον τρόπο ζωής τους και στους οικογενειακούς τους δεσμούς. Ειδικότερα, η κοινότητα διαλύθηκε επειδή κάποιοι μετακόμισαν σε άλλον χώρο όπου τους προσφέρθηκε στέγαση κοινωνικής

²⁴. Βλ. ΕΔΔΑ *Giacomelli κατά Ιταλίας* (Προσφυγή No 59909/00), απόφαση της 2ας Νοεμβρίου 2006, παρ. 76.

²⁵. Βλ. ΕΔΔΑ *Yordanova και λοιποί κατά Βουλγαρίας* (Προσφυγή No 25446/06), απόφαση της 24ης Απριλίου 2012, παρ. 103, ΕΔΔΑ *Yevgeniy Zakharov κατά Βουλγαρίας* (Προσφυγή No 66610/10), απόφαση της 14ης Μαρτίου 2017, παρ. 30, ΕΔΔΑ *Ahmadova κατά Αζερμπαϊτζάν* (Προσφυγή No 9437/12), απόφαση της 18ης Νοεμβρίου 2021, παρ. 41.

²⁶. Βλ. ΕΔΔΑ *Buckley κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Προσφυγή No 220348/92), απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 1996, παρ. 52-54, ΕΔΔΑ *Winterstein και λοιποί κατά Γαλλίας* (Προσφυγή No 27013/07), απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2013, παρ. 141.

²⁷. Βλ. ΕΔΔΑ *Simonova κατά Βουλγαρίας* (Προσφυγή No 30782/16), απόφαση της 11ης Απριλίου 2023, παρ. 31.

²⁸. Βλ. ΕΔΔΑ *Faulkner και MacDonagh κατά Ιρλανδίας* (Προσφυγές Nos 30391/18 και 30416/18), απόφαση της 8ης Μαρτίου 2022, παρ. 91.

²⁹. Βλ. ΕΔΔΑ *Brežec κατά Κροατίας* (Προσφυγή No 7177/10), απόφαση της 18ης Ιουλίου 2013, παρ. 36.

³⁰. Βλ. ΕΔΔΑ *Bagdonavicius και λοιποί κατά Ρωσίας* (Προσφυγή No 19841/06), απόφαση της 11ης Οκτωβρίου 2016, παρ. 89.

³¹. Βλ. ΕΔΔΑ *Yordanova και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, ό.π., και ΕΔΔΑ *Winterstein και λοιποί κατά Γαλλίας*, ό.π.

³². Βλ. ΕΔΔΑ *Hirtu και λοιποί κατά Γαλλίας* (Προσφυγή No 24720/13), απόφαση της 14ης Μαΐου 2020, παρ. 66.

³³. Βλ. ΕΔΔΑ *Chapman κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Προσφυγή No 27238/95), απόφαση της 18ης Ιανουαρίου 2001 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, παρ. 73.

πρόνοιας. Συνεπώς, το Δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει τις καταγγελίες των προσφευγόντων υπό το πρίσμα του δικαιώματός τους για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής, σε συνδυασμό με το δικαίωμά τους να μην υφίστανται διακρίσεις κατά την απόλαυση του σεβασμού αυτού σύμφωνα με το άρθρο 14 της Σύμβασης. Δέχθηκε, επομένως, ότι οι προσφεύγοντες μπορούν να επικαλούνται την ιδιότητα του θύματος παραβιάσεων των δικαιωμάτων τους κατά το άρθρο 8 της Σύμβασης, αυτοτελώς και σε συνδυασμό με το άρθρο 14, λόγω της κατεδάφισης του παράνομου καταυλισμού τους το 2015.

Στη συνέχεια, εξέτασε την ένσταση της εναγόμενης Κυβέρνησης περί μη εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων και σημείωσε ότι οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι δεν ήταν διάδικοι των εσωτερικών διαδικασιών, καθώς δεν είχαν ειδοποιηθεί ως μη νόμιμοι ιδιοκτήτες. Η εναγόμενη Κυβέρνηση επικαλέστηκε τη δυνατότητα των προσφευγόντων, κατά την εθνική νομοθεσία, να θέσουν σε επανεκκίνηση τη διοικητική διαδικασία και να πετύχουν την ακύρωση της διοικητικής απόφασης και, στη συνέχεια, να ζητήσουν αποζημίωση. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι, σύμφωνα με την πάγια νομολογία του, η αίτηση για επανέναρξη της διαδικασίας δεν συνιστά, κατά κανόνα, ένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο κατά την έννοια του άρθρου 35 παρ. 1 της Σύμβασης³⁴. Εξάλλου, η εναγόμενη Κυβέρνηση δεν προσκόμισε νομολογία που να επιβεβαιώνει ότι οι προσφεύγοντες θα μπορούσαν να επικαλεστούν την άμεση εφαρμογή της Σύμβασης στην εσωτερική έννομη τάξη και να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων τους, που αναγνωρίζονται από τη Σύμβαση, και, ειδικότερα, να αναγνωρίσουν δικαστικά ότι η διοικητική απόφαση ήταν άκυρη ως μη συμμορφούμενη προς τη Σύμβαση. Η σχετική ένσταση της εναγόμενης Κυβέρνησης, ως εκ τούτου, απορρίφθηκε.

Αναφορικά με το παράνομο της κατεδάφισης, καθώς δεν ήταν διάδικοι στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων, οι προσφεύγοντες υπογράμμισαν ότι οι πολωνικές αρχές δεν αξιολόγησαν τον κίνδυνο να καταστούν άστεγοι. Επιπλέον, ισχυρίστηκαν ότι οι συνθήκες απόλυτης ανέχειας στις οποίες ζούσαν καθιστούσε αδύνατο για τους Ρομά ρουμανικής υπηκοότητας να συμμορφωθούν προς τα κριτήρια εισοδήματος της Πολωνίας και κοινωνικής ασφάλισης. Υφίσταντο διακρίσεις στην αγορά εργασίας και στέγασης. Τέλος, εν όψει των ανωτέρω, οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι η αιφνιδιαστική κατεδάφιση των καταλυμάτων τους και η καταστροφή της οικοσυστημής τους ήταν μορφή διακριτικής μεταχείρισης και δίωξης.

Το παρεμβαίνον Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά περιέγραψε διάφορες μορφές διακρίσεων κατά των Ρομά, συμπεριλαμβανομένων των εκτεταμένων αναγκαστικών εξώσεων σε όλη την Ευρώπη, ως μια μορφή «αντισιγγανισμού» που έχει οδηγήσει στον κοινωνικό αποκλεισμό της ομάδας και στη φτώχεια. Κατά την άποψη του Κέντρου, οι συνθήκες διαβίωσης των Ρομά θα πρέπει να θεωρούνται ως άμεσο αποτέλεσμα μιας μακράς ιστορίας αποκλεισμού και όχι, όπως συχνά αντιμετωπίζεται, ως ένα στερεοτυπικό χαρακτηριστικό του τρόπου ζωής και της κουλτούρας των Ρομά που είναι ασυμβίβαστο με αυτό της πλειοψηφίας του πληθυσμού.

Εφαρμόζοντας τις γενικές αρχές που έχει καθορίσει με τη νομολογία του³⁵, το Δικαστήριο κρίνει ότι η κατεδάφιση του παράνομου καταυλισμού των προσφευγόντων αποτελεί παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής. Παρέμβαση που βασίζεται στην εθνική νομοθεσία και επιδιώκει ως νόμιμο σκοπό, αφενός, τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης υπό την έννοια της διασφάλισης της συμμόρφωσης προς τον πολεοδομικό σχεδιασμό και της καταπολέμησης των παράνομων κατασκευών, και, αφετέρου, της προστασίας των δικαιωμάτων των άλλων υπό την έννοια της διασφάλισης της προσωπικής ασφάλειας όλων των παρευρισκόμενων στην επίμαχη περιοχή ή πλησίον αυτής.

Παραμένει να εξεταστεί εάν η εν λόγω παρέμβαση ήταν «απαραίτητη σε μια δημοκρατική κοινωνία». Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η απαίτηση αυτή εγείρει τόσο διαδικαστικό όσο και ουσιαστικό ζήτημα. Όσον αφορά τη διαδικασία, οι εγγυήσεις που παρέχονται στο άτομο θα είναι ιδιαιτέρως σημαντικές για να καθοριστεί εάν το εναγόμενο Κράτος παρέμεινε εντός του περιθωρίου διακριτικής

³⁴. Βλ. ΕΔΔΑ *Sobczyk κατά Πολωνίας* (Προσφυγή Νο 73446/10), απόφαση της 25ης Αυγούστου 2015, παρ. 40.

³⁵. Βλ. ΕΔΔΑ *Winterstein και λοιποί κατά Γαλλίας*, ό.π., ΕΔΔΑ *Yordanova και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, ό.π., και ΕΔΔΑ *Hirtu και λοιποί κατά Γαλλίας*, ό.π.

του ευχέρειας κατά τον καθορισμό του ρυθμιστικού πλαισίου. Ειδικότερα, το Δικαστήριο πρέπει να εξετάσει εάν η διαδικασία λήψεως αποφάσεων που οδηγεί σε παρεμβατικά μέτρα ήταν δίκαιη και ικανή να προσφέρει τον δέοντα σεβασμό στα συμφέροντα που διασφαλίζονται για το άτομο από το άρθρο 8. Το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ότι η ευάλωτη θέση στην οποία βρίσκονται οι Ρομά ως μειονότητα συνεπάγεται ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες τους και στον διαφορετικό τρόπο ζωής τους, τόσο από το σχετικό ρυθμιστικό πλαίσιο όσο και από τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η παρούσα υπόθεση αφορά τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων που οδήγησε στην έκδοση των αποφάσεων κατεδάφισης, τα μέτρα που λήφθηκαν από τις αρχές που οδήγησαν στην πραγματική κατεδάφιση, τον τρόπο με τον οποίο η ίδια η κατεδάφιση έλαβε χώρα και τις συνέπειες της κατεδάφισης για τους προσφεύγοντες.

Όσον αφορά τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, δεν αμφισβητείται ότι οι προσφεύγοντες δεν έλαβαν μέρος στις εθνικές διαδικασίες, δεν ενημερώθηκαν σχετικά με τις αποφάσεις που ελήφθησαν σχετικά με εκείνους και ότι δεν είχαν τη δυνατότητα να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους κάνοντας χρήση των σχετικών ενδίκων μέσων. Εάν οι προσφεύγοντες λάμβαναν μέρος στις εσωτερικές διαδικασίες, θα μπορούσαν τα διοικητικά δικαστήρια να διευκρινίσουν με σαφήνεια τους σκοπούς που επιδίωκαν οι εντολές κατεδάφισης, τα άτομα που επηρεάζονταν από τις εντολές αυτές και τα μέτρα που ελήφθησαν για τη διασφάλιση της αναλογικότητας του μέτρου. Όμως, καθώς οι προσφεύγοντες δεν κατέστησαν διάδικοι, δεν ήταν δυνατόν να γίνει αυτή η αξιολόγηση της αναλογικότητας του μέτρου από τα εθνικά δικαστήρια όπου οι προσφεύγοντες θα μπορούσαν να προβάλουν τα επιχειρήματά τους σχετικά με τον κίνδυνο να μείνουν άστεγοι και τις συνέπειες στην ιδιωτική και οικογενειακή τους ζωή.

Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα στην παρούσα υπόθεση ήταν εάν οι αρχές μετρίασαν τις επιπτώσεις του μέτρου που διέταζαν. Το ερώτημα αυτό, με τη σειρά του, αφορά τόσο τον τρόπο με τον οποίο η κατεδάφιση σχεδιάστηκε και διεξήχθη όσο και τη δυνατότητα εκ των προτέρων μεταφοράς των προσφευγόντων.

Όσον αφορά τον σχεδιασμό της κατεδάφισης, το Δικαστήριο κρίνει ότι, εάν οι προσφεύγοντες είχαν συμμετάσχει στις σχετικές εσωτερικές διαδικασίες, θα είχαν τη δυνατότητα να διασφαλίσουν ότι η κατεδάφιση θα προγραμματιζόταν με τέτοιο τρόπο ώστε να έχουν εύλογο χρόνο να μαζέψουν τα υπάρχοντά τους και να μεταφερθούν κάπου αλλού. Θα σήμαινε επίσης ότι θα είχαν επισήμως και εγκαίρως ενημερωθεί για την ημερομηνία της κατεδάφισης. Αυτό πάλι θα τους έδινε την ευκαιρία να προετοιμαστούν, απομειώνοντας τις εντάσεις και περιορίζοντας τις υλικές απώλειες. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, παρόλο που ο Δήμος και εργαζόμενοι σε ΜΚΟ ενημέρωσαν τους προσφεύγοντες για τις διαδικασίες και για τις συνακόλουθες εντολές κατεδάφισης, δεν αποδεικνύεται ότι τους δόθηκε κάποια επίσημη ή έγγραφη σχετική ενημέρωση. Ο ανεπίσημος και άτυπος χαρακτήρας της επικοινωνίας με τους προσφεύγοντες το 2015, σε συνδυασμό με το ιστορικό αδράνειας των αρχών, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι θα είχε ως αποτέλεσμα, όπως και είχε, οι προσφεύγοντες να μην θεωρήσουν τις προειδοποιήσεις αυτές σοβαρές. Ως αποτέλεσμα, η κατεδάφιση αιφνιδίασε τους προσφεύγοντες, προκαλώντας τους άγχος και μια περαιτέρω αίσθηση περιθωριοποίησης. Επιπλέον, ως προς τον τρόπο που διεξήχθη η κατεδάφιση, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς των προσφευγόντων, που δεν αμφισβητήθηκαν από την εναγόμενη Κυβέρνηση, τα προσωπικά είδη των προσφευγόντων, τα κατοικίδια και τα αντικείμενα αξίας ή ανάγκης (όπως τα φάρμακα) καταστράφηκαν ή μεταφέρθηκαν σε χώρο άγνωστο στους προσφεύγοντες.

Σχετικά με τη δυνατότητα μετεγκατάστασης των προσφευγόντων, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι έλαβαν εγκαίρως προσφορές εναλλακτικής και προφανώς κατάλληλης στέγασης και οικονομικής βοήθειας. Οι προσφεύγοντες έλαβαν βοήθεια γενικά και ενθαρρύνθηκαν να βελτιώσουν τις κοινωνικές τους συνθήκες με το να παρακολουθήσουν μαθήματα γλώσσας και να εγγραφούν στο ταμείο ανεργίας. Συνεπώς, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η απροθυμία των προσφευγόντων να επωφεληθούν από τις προσφορές που τους δόθηκαν συνέβαλε στην άμεση έλλειψη στέγης μετά από την κατεδάφιση. Σημειώνει, επίσης, ότι αρκετοί προσφεύγοντες τελικά επέλεξαν να επωφεληθούν από το μακροπρόθεσμο στεγαστικό πρόγραμμα που δημιουργήθηκε από τη συνεργασία των τοπικών αρχών και των ΜΚΟ.

Συνοψίζοντας, το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι αρχές στην παρούσα υπόθεση δεν διασφάλισαν τη συμμόρφωση της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων με τα κριτήρια της Σύμβασης. Οι ανωτέρω

εκτιμήσεις αρκούν για το Δικαστήριο για να διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 8, όσον αφορά το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής, λόγω της εκτέλεσης των αποφάσεων κατεδάφισης χωρίς τη διασφάλιση της συμμετοχής τους στη διαδικασία που οδήγησε στην έκδοση των αποφάσεων ή την αξιολόγηση της αναλογικότητας των προτεινόμενων εντολών, με τελικό αποτέλεσμα μια διαδικασία λήψεως αποφάσεων που δεν προσέφερε εγγυήσεις κατά μιας δυσανάλογης παρέμβασης.

Τέλος, το Δικαστήριο θεωρεί ότι δεν προκύπτει ζήτημα ξεχωριστό υπό το πρίσμα του άρθρου 14, καθώς κατά την εξέταση της αναλογικότητας υπό το πρίσμα του άρθρου 8 λήφθηκε ιδιαιτέρως σοβαρά υπόψη η θέση των προσφευγόντων ως μελών μιας ευάλωτης μειονοτικής ομάδας. Επίσης, λαμβάνοντας υπόψη τους λόγους που το οδήγησαν να διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 8, το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν χρειάζεται να εξετάσει την προσφυγή υπό το πρίσμα του άρθρου 13 ξεχωριστά.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίδασε σε κάθε προσφεύγοντα το ποσό των 5.000 ευρώ για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστησαν.

Υπόθεση L.D. κατά Πολωνίας (Προσφυγή No 12119/14), απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 2025, που κατέστη οριστική την 13η Μαΐου 2025

εκτέλεση απόφασης επιμέλειας και επικοινωνίας με τέκνα – αποτυχία αρχών

Η προσφεύγουσα είναι μητέρα του B, που γεννήθηκε το 2006, η οποία είχε σχέση με τον P., πατέρα του B. Αμφότεροι οι γονείς είχαν από κοινού τη γονική μέριμνα και ο πατέρας είχε δικαίωμα επικοινωνίας με το παιδί βάσει δικαστικής απόφασης. Στις 6 Μαρτίου 2011, ο P. δεν επέστρεψε το παιδί στην προσφεύγουσα. Οι προσπάθειες της προσφεύγουσας να επανακτήσει το παιδί της απέτυχαν, καθώς η αστυνομία αρνούνταν να βοηθήσει, επειδή ο τόπος κατοικίας του παιδιού δεν οριζόταν επισήμως διά δικαστικής απόφασης. Στις 8 Μαρτίου 2011, η προσφεύγουσα απευθύνθηκε στο δικαστήριο του Sierazd ζητώντας την επιστροφή του παιδιού. Το δικαστήριο διέταξε πραγματογνωμοσύνη σχετικά με την ψυχολογική κατάσταση του B και τις γονεϊκές ικανότητες των μερών. Η πραγματογνωμοσύνη διέγινωσε ότι το παιδί, ο B, ήταν συναισθηματικά ασταθής και βαριά εξαρτώμενος από την πατρική του οικογένεια. Διατηρούσε έναν στενό και θετικό δεσμό με τον πατέρα του και παράλληλα έδειχνε οικειότητα και εμπιστοσύνη προς τη μητέρα του. Διαπίστωσε, επίσης, ότι ο P. ήταν εγωκεντρικός, αυταρχικός, υπεροπτικός, συγκαταβατικός και χειριστικός, ότι δεν συμμορφωνόταν προς τους κοινωνικούς ή νομικούς κανόνες, αλλά καθοδηγούνταν από έναν δικό του ηθικό κώδικα. Ότι δεν αντιλαμβανόταν τις ανάγκες του παιδιού του, ήταν ανυπόμονος, χαοτικός και υπερβολικά απαιτητικός. Διακατεχόταν από ανταγωνισμό προς τη μητέρα του παιδιού, τις συναντήσεις της οποίας με το παιδί αποδεχόταν μόνο εάν λάμβαναν χώρα υπό τους δικούς του όρους και την επίβλεψή του. Υπήρχαν υπόνοιες ότι ήταν αλκοολικός. Αντιθέτως, η μητέρα διαγνώστηκε μεν ως συνεργάσιμη και επιμελής, συναισθηματικά εξαρτώμενη δε από άλλους και κάποιες στιγμές υπερβολικά συναισθηματική, αβόητη και ελαφρώς κτητική. Η πραγματογνωμοσύνη κατέληγε στο συμπέρασμα ότι το παιδί είχε ανάγκη να είναι κοντά και στους δύο γονείς, παρόλη τη συναισθηματική εξάρτηση από την πατρική του οικογένεια. Οι γονεϊκές ικανότητες και των δύο γονέων μειώνονταν λόγω της ανικανότητά τους να διαχωρίσουν τη δική τους διαφωνία από τη σχέση τους με το παιδί. Η έκθεση κατέληγε στο συμπέρασμα ότι η επιμέλεια του παιδιού θα πρέπει να ανατεθεί στην προσφεύγουσα και ο πατέρας να έχει δικαίωμα επικοινωνίας. Το δικαστήριο του Sierazd έδωσε την επιμέλεια του B στον πατέρα και διέταξε τους γονείς να υποβληθούν σε θεραπεία για να βελτιώσουν τις γονεϊκές τους ικανότητες, υπό την παρακολούθηση επιμελητή που θα επιτηρούσε τη συμμόρφωσή τους προς την απόφαση. Δεν ακολούθησε τα πορίσματα της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης και έκρινε ότι η απομάκρυνση του παιδιού από το πατρικό του περιβάλλον δεν ήταν προς το συμφέρον του.

Το εφετείο ανέτρεψε την πρωτόδικη απόφαση και απέδωσε την επιμέλεια του B στην προσφεύγουσα, αποφαινόμενο ότι η πρωτόδικη απόφαση δεν αιτιολογούσε την απόρριψη των πορισμάτων της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης. Διέταξε τον πατέρα να επιστρέψει το παιδί στην προσφεύγουσα. Ο P. δεν συμμορφώθηκε. Το δικαστήριο όρισε έναν επιμελητή, που θα απομάκρυνε διά της βίας το παιδί από τον πατέρα. Παρουσία αστυνομίας και ψυχολόγου, ο επιμελητής επιχείρησε να εφαρμόσει την απόφαση, αλλά δεν κατέστη δυνατόν εξαιτίας της συναισθηματικής αντίδρασης του παιδιού προς την επιστροφή του στην προσφεύγουσα. Η προσφεύγουσα ζήτησε ξανά να εφαρμοστεί η απόφαση και το

δικαστήριο απέρριψε το αίτημά της, δεδομένου ότι ο επιμελητής επιχείρησε πολλές φορές να εκτελέσει την απόφαση.

Ο Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Παιδιού της Πολωνίας παρενέβη στις διαδικασίες και ζήτησε την αναστολή της εκτέλεσης της απόφασης, καθώς το παιδί ενδεχομένως να είχε υποστεί τραύμα από τις προσπάθειες του επιμελητή, των ψυχολόγων και των αστυνομικών κατά την επιχείρηση εκτέλεσης της απόφασης. Επίσης, πρότεινε η αναγκαστική επιστροφή ενός παιδιού σε έναν γονέα μετά από μακροχρόνια αποξένωση να αντιμετωπίζεται με μεγαλύτερη ευαισθησία. Η εκτέλεση της απόφασης ανεστάλη μέχρι την ολοκλήρωση της θεραπείας στην οποία υποβάλλονταν η προσφεύγουσα και ο πατέρας και της εκπαίδευσης για τη βελτίωση των γονεϊκών ικανοτήτων και της ικανότητας επίλυσης των διαφορών.

Σύμφωνα με πιστοποιητικό δημοσίου νοσοκομείου, η προσφεύγουσα είχε λάβει θεραπεία για κατάθλιψη και διαταραχές που σχετίζονται με μια σειρά τραυματικών εμπειριών που αφορούσαν την αδυναμία της να δει τον γιο της, με απειλές που είχε λάβει και τον ξυλοδαρμό που υπέστη στον δρόμο. Ο ψυχίατρος που την εξέτασε διαπίστωσε ότι η προσφεύγουσα εμφάνιζε συμπτώματα χαρακτηριστικά των θυμάτων ψυχολογικής βίας. Το δικαστήριο ζήτησε εκ νέου πραγματογνωμοσύνη και η έκθεση της 3ης Ιουλίου 2014 διαπίστωσε ότι το παιδί διατηρούσε δεσμούς και με τους δύο του γονείς, δεσμός ο οποίος όμως διαστρεβλωνόταν από τη διαμάχη των γονιών και, ειδικότερα, εξαιτίας της έντονα επικριτικής στάσης του πατέρα προς την προσφεύγουσα. Λόγω της αφοσίωσης του παιδιού στην πατρική του οικογένεια, είχε αρνητική εικόνα για τη μητέρα του, την οποία απέρριπτε. Η έκθεση κατέληγε στο συμπέρασμα ότι ήταν προς το συμφέρον του παιδιού μακροπρόθεσμα να έχει απρόσκοπτα μια ελεύθερα αναπτυγμένη σχέση και με τους δύο γονείς. Προκειμένου να αποφευχθεί η πλήρης αποξένωση του παιδιού από τη μητέρα του, ο πατέρας θα πρέπει να εγκαταλείψει πλήρως τον αυταρχικό και σκληρό αποκλεισμό της προσφεύγουσας από τη ζωή του παιδιού. Θα πρέπει να οριστούν ευρεία δικαιώματα επικοινωνίας της μητέρας και διανυκτέρευση του παιδιού στο σπίτι της. Ο πατέρας θα έπρεπε να ενθαρρύνει το παιδί να έχει σχέση με τη μητέρα του. Το δικαστήριο έκρινε ότι, μετά από τέσσερα χρόνια που ο P. ασκούσε *de facto* την επιμέλεια του παιδιού, ήταν ενάντια στο συμφέρον του να δοθεί η επιμέλεια στην προσφεύγουσα.

Σε επακόλουθες εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης διαπιστώθηκε ότι ο δεσμός της προσφεύγουσας με τον γιο της είχε διασπαστεί, εντούτοις ήταν προς το συμφέρον του να είναι παρούσα στη ζωή του η μητέρα του. Οι ειδικοί κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι, λόγω της αρνητικής στάσης του παιδιού προς τη μητέρα του, δεν ήταν προς το συμφέρον του να του επιβληθεί η υποχρέωση να συναντηθεί μαζί της, ακόμη και εάν οι συναντήσεις λάμβαναν χώρα στο σπίτι του πατέρα. Τον Μάρτιο του 2019, η επιμέλεια του παιδιού δόθηκε οριστικά στην προσφεύγουσα.

Η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι παραβιάστηκε το δικαίωμά της στον σεβασμό της οικογενειακής της ζωής, καθώς οι αρχές δεν κατόρθωσαν να εφαρμόσουν αποτελεσματικά τις αποφάσεις που της ανέθεταν την επιμέλεια του παιδιού, ενώ οι σχετικές διαδικασίες χαρακτηρίστηκαν από υπερβολικές καθυστερήσεις. Επιπλέον, παραπονέθηκε ότι τα δικαστήρια εξέδωσαν αποφάσεις ευνοϊκές για τον πατέρα, παρά τις εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης και μολονότι γνώριζαν ότι εκείνος παρεμπόδιζε συστηματικά την επικοινωνία της με το παιδί. Η εναγόμενη Κυβέρνηση, αντιθέτως, ισχυρίστηκε ότι οι αρχές συμμορφώθηκαν προς τις θετικές υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 8 της Σύμβασης και ότι είχαν να αντιμετωπίσουν μια εξαιρετικά περίπλοκη οικογενειακή διαφορά, η οποία χαρακτηριζόταν από έντονη σύγκρουση μεταξύ των γονέων και την αρνητική στάση του παιδιού απέναντι στην προσφεύγουσα. Συνεπώς, κατά την άποψή της, οι αρχές ενήργησαν με γνώμονα το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού.

Το Δικαστήριο σημείωσε ότι οι γενικές αρχές σχετικά με τον σεβασμό προς την οικογενειακή ζωή, τις θετικές υποχρεώσεις των κρατών και τη σημασία του συμφέροντος του παιδιού στις υποθέσεις που αφορούν διαφωνίες παιδικής μέριμνας συνοψίζονται στις υποθέσεις *E.K. κατά Λετονίας*³⁶, *P.K. κατά Πολωνίας*³⁷ και *Malec κατά Πολωνίας*³⁸.

³⁶. Βλ. Προσφυγή Νο 25942/20, απόφαση της 13ης Απριλίου 2023, παρ. 73-77.

³⁷. Βλ. Προσφυγή Νο 43123/10, απόφαση της 10ης Ιουνίου 2014, παρ. 81-86.

³⁸. Βλ. Προσφυγή Νο 28623/12, απόφαση της 28ης Ιουνίου 2016, παρ. 66-67.

Επαναλαμβάνει ότι, σχετικά με την υποχρέωση του Κράτους να λάβει θετικά μέτρα, το άρθρο 8 περιλαμβάνει το δικαίωμα του γονέα να λάβει μέτρα με σκοπό να επανενωθεί με το παιδί και μια υποχρέωση των εθνικών αρχών να διευκολύνουν μια τέτοια επανένωση, εφόσον το συμφέρον του παιδιού υπαγορεύει ότι θα πρέπει να καταβληθεί κάθε προσπάθεια για τη διατήρηση των προσωπικών σχέσεων και, εάν και όπου είναι κατάλληλο, να «ανασυγκροτηθεί» η οικογένεια. Η υποχρέωση του Κράτους δεν είναι ως προς το αποτέλεσμα, αλλά ως προς τα μέσα επίτευξης του αποτελέσματος³⁹.

Επιπλέον, σε υποθέσεις που αφορούν παιδιά είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη ότι ο χρόνος είναι ιδιαίτερης σημασίας, δεδομένου ότι υπάρχει κίνδυνος η διαδικαστική καθυστέρηση να οδηγήσει στον *de facto* καθορισμό του ζητήματος ενώπιον του δικαστηρίου και η διαδικασία λήψεως αποφάσεων θα πρέπει να παρέχει την απαιτούμενη προστασία των γονεϊκών συμφερόντων⁴⁰.

Ωστόσο, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η υποχρέωση ταχείας εξέτασης μιας υπόθεσης επιμέλειας παιδιού και η υποχρέωση εξέτασης της ουσίας της υπόθεσης με βάση την ποιότητα και τα επαρκή αποδεικτικά στοιχεία είναι εξίσου σημαντικά στοιχεία της έννοιας της επιμέλειας, που τα εθνικά δικαστήρια θα πρέπει να επιδεικνύουν ώστε να συμμορφώνονται προς το άρθρο 8 της Σύμβασης⁴¹.

Τέλος, το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού θα πρέπει να είναι πρωταρχικής σημασίας και ίσως, ανάλογα με τη σοβαρότητα των γονέων, να υπερβαίνει εκείνο των γονέων⁴². Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο θεωρεί ότι, καταρχήν, είναι προς το συμφέρον του παιδιού να διατηρεί επαφή και με τους δύο γονείς, στο μέτρο που είναι εφικτό, σε ισότιμη βάση, με την επιφύλαξη των νόμιμων περιορισμών που επιβάλλονται λόγω αυτού του συμφέροντος⁴³.

Στην προκειμένη υπόθεση, το Δικαστήριο θα πρέπει να αξιολογήσει εάν τα εθνικά δικαστήρια εξέτασαν τα ζητήματα της εκτέλεσης της απόφασης επιστροφής του παιδιού στην προσφεύγουσα και των δικαιωμάτων επικοινωνίας της εντός ευλόγου χρόνου και επαρκώς και εάν οι εθνικές αρχές έλαβαν όλα τα απαραίτητα και επαρκή μέτρα που θα ήταν ευλόγως αναμενόμενα υπό τις παρούσες περιστάσεις για να διασφαλίσουν το δικαίωμα της προσφεύγουσας στον σεβασμό της οικογενειακής της ζωής.

Σχετικά με τα μέτρα που λήφθηκαν για τη διευκόλυνση της επιστροφής του παιδιού, το Δικαστήριο θα πρέπει καταρχάς να εξετάσει τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων σχετικά με την επιμέλεια. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η προσφεύγουσα κατέθεσε αίτηση επιμέλειας και επιστροφής του παιδιού τον Μάρτιο του 2011. Παρόλο που το δικαστήριο επιλήφθηκε γρήγορα της υπόθεσης, εντούτοις μεσολάβησαν τρεις μήνες μέχρι να διορίσει πραγματογνώμονα. Η σύνταξη της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης διήρκεσε τέσσερις μήνες, ενώ παρήλθαν ακόμη τέσσερις μήνες για την έκδοση απόφασης επί της επιμέλειας από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Η εναγόμενη Κυβέρνηση δεν παρέσχε κάποια εξήγηση για το γεγονός ότι η πρωτόδικη απόφαση επί της επιμέλειας εκδόθηκε έντεκα μήνες αφού ο πατέρας αρνήθηκε να επιστρέψει το παιδί.

Αναφορικά με την επάρκεια της πρωτοβάθμιας απόφασης επί της επιμέλειας, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι δεν επιδιώκει να υποκαταστήσει τις εθνικές αρχές στην άσκηση των αρμοδιοτήτων τους αναφορικά με τη γονική μέριμνα, αλλά να εξετάσει υπό το πρίσμα της Σύμβασης τις αποφάσεις που λαμβάνουν οι αρχές αυτές κατά την άσκηση του περιθωρίου διακριτικής ευχέρειας⁴⁴. Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν μπορεί να μην τονίσει ότι, όπως παρατήρησε το εθνικό δευτεροβάθμιο δικαστήριο, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δεν παρέσχε ειδική αιτιολογία για τη μη συμμόρφωση προς την αδιαμφισβήτητη σύσταση του πραγματογνώμονα και για την ανάθεση της επιμέλειας στον Ρ. αντί της προσφεύγουσας. Επίσης, από την αιτιολογία της πρωτοβάθμιας απόφασης δεν προκύπτει ότι το δικαστήριο έλαβε υπόψη ένα ουσιώδες κριτήριο σε κάθε υπόθεση επιμέλειας: ποιος γονέας ήταν πιο πιθανό να διευκολύνει τη σχέση του παιδιού με τον άλλο γονέα που δεν έχει την επιμέλεια.

³⁹. Βλ. ΕΔΔΑ *Krasicki κατά Πολωνίας* (Προσφυγή No 17254/11), απόφαση της 15ης Απριλίου 2014, παρ. 83 και 85.

⁴⁰. Βλ. ΕΔΔΑ *T.C. κατά Ιταλίας* (Προσφυγή No 54032/18), απόφαση της 19ης Μαΐου 2022, παρ. 58.

⁴¹. Βλ. ΕΔΔΑ *M.H. κατά Πολωνίας* (Προσφυγή No 73247/14), απόφαση της 1ης Δεκεμβρίου 2022, παρ. 8.

⁴². Βλ. ΕΔΔΑ *Strand Lobben και λοιποί κατά Νορβηγίας* (Προσφυγή No 37283/13), απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2019 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, παρ. 204 και 206.

⁴³. Βλ. ΕΔΔΑ *Kacper Nowakowski κατά Πολωνίας* (Προσφυγή No 32407/13), απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2017, παρ. 58.

⁴⁴. Βλ. ΕΔΔΑ *Kaleta κατά Πολωνίας* (Προσφυγής No 11375/02), απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2008, παρ. 58.

Ως προς την εκτέλεση της απόφασης επιστροφής του παιδιού, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, παρά τους τεκμηριωμένους ισχυρισμούς και την πραγματική μη συμμόρφωση με τις αποφάσεις των δικαστηρίων από τον πατέρα του παιδιού, το δικαστήριο διέταξε μόλις τον Ιούλιο του 2012, δηλαδή μόλις δύο μήνες μετά από την έκδοση της απόφασης επιστροφής, την αναγκαστική απομάκρυνση του παιδιού από δικαστικό επιμελητή.

Από τον Ιούλιο έως και τον Αύγουστο του 2013 επιχειρήθηκε τουλάχιστον τρεις φορές η ανάκτηση του παιδιού από το σπίτι του πατέρα, με τη βοήθεια της αστυνομίας. Οι προσπάθειες αυτές απέτυχαν επειδή το παιδί ήταν ανήσυχο και αρνούνταν να φύγει.

Το Δικαστήριο δεν αμφισβητεί το συμπέρασμα των αρχών ότι η αναστολή της εκτέλεσης της απόφασης επιστροφής ήταν προς το συμφέρον του παιδιού. Έχει επανειλημμένως κρίνει ότι τα μέτρα εξαναγκασμού κατά παιδιών δεν είναι επιθυμητά σε αυτόν τον ευαίσθητο τομέα ή μπορεί ακόμη και να αποκλειστούν για λόγους συμφέροντος του παιδιού⁴⁵. Το Δικαστήριο, όμως, κρίνει ότι η χρήση κυρώσεων θα πρέπει να αποκλειστεί σε περίπτωση παράνομης συμπεριφοράς του γονέα με τον οποίο το παιδί ζει μαζί⁴⁶.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο αμφισβητεί την έλλειψη προνοητικότητας του εθνικού δικαστηρίου και των αρχών, που δεν έλαβαν επαρκή προπαρασκευαστικά μέτρα για την άμβλυνση της οικογενειακής διαφοράς, με σκοπό τη διασφάλιση της ομαλής επιστροφής του παιδιού στον γονέα που είχε λάβει την επιμέλεια και, παράλληλα, τη διασφάλιση της άσκησης του δικαιώματος επικοινωνίας του γονέα που δεν είχε την επιμέλεια. Ειδικότερα, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η πολυπλοκότητα της οικογενειακής διαφοράς, λόγω της αποξένωσης του παιδιού από τον γονέα που δεν έχει την επιμέλεια και της έντονης σύγκρουσης των μερών, ήταν ήδη γνωστή στις αρχές, δεδομένου ότι οι διαδικασίες σχετικά με την επιμέλεια, την προσωρινή διαμονή και τα δικαιώματα επικοινωνίας εκκρεμούσαν για διάστημα άνω του έτους, ενώ η προσφεύγουσα είχε ενημερώσει τόσο το δικαστήριο όσο και τον επιμελητή για τις δυσκολίες άσκησης των δικαιωμάτων επικοινωνίας της. Οι δικαστικοί πραγματογνώμονες είχαν επίσης επισημάνει στο πόρισμά τους ότι ο πατέρας του παιδιού δεν συνεργαζόταν και παρέκαμπτε τις δικαστικές αποφάσεις, ενώ και οι δύο γονείς παρουσίαζαν μειωμένες γονεϊκές ικανότητες λόγω της μεταξύ τους διαμάχης. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η εθνική νομοθεσία παρέχει στα εθνικά δικαστήρια, τα οποία εξετάζουν υποθέσεις γονικής μέριμνας, τη δυνατότητα να εκδίδουν αυτεπαγγέλτως, σε οποιοδήποτε στάδιο των διαδικασιών, ειδικές εντολές για τη λήψη μέτρων που στοχεύουν στον μετριασμό των οικογενειακών συγκρούσεων και την προστασία του συμφέροντος του παιδιού. Σε παρόμοια υπόθεση σχετικά με την εφαρμογή δικαιωμάτων επικοινωνίας, το Δικαστήριο είχε ήδη παρατηρήσει ότι η διαπραγμάτευση «θα αποτελούσε έναν επιθυμητό τρόπο προώθησης της συνεργασίας μεταξύ των μερών»⁴⁷. Ωστόσο, στην παρούσα υπόθεση, μια τέτοια ευκαιρία δεν αξιοποιήθηκε αποτελεσματικά από τα εθνικά δικαστήρια.

Σχετικά με την άρνηση του εθνικού δικαστηρίου να αποφανθεί επί της αίτησης ρύθμισης της επικοινωνίας της προσφεύγουσας, με το σκεπτικό ότι η έλλειψη προσωρινής απόφασης επί της αίτησης ασφαλιστικών μέτρων δεν θα δυσχέραινε ούτε θα καθιστούσε αδύνατη την εκτέλεση της μελλοντικής απόφασης επί της επιμέλειας, το Δικαστήριο εκτιμά ότι το συμπέρασμα αυτό υπονομεύεται από δύο στοιχεία της υπόθεσης. Πρώτον, άλλο δικαστήριο που εξέτασε μεταγενέστερα την υπόθεση επιμέλειας της προσφεύγουσας έκρινε ουσία και νόμο βάσιμο το αίτημα ρύθμισης της επικοινωνίας στο πλαίσιο της κύριας δίκης για την επιμέλεια. Δεύτερον, η διακοπή της επικοινωνίας του Β. με την προσφεύγουσα αποτέλεσε πράγματι καθοριστικό παράγοντα που κατέστησε την εκτέλεση της απόφασης επιστροφής του παιδιού ουσιαστικά δυσχερή και, εν τέλει, αδύνατη. Κατά την κρίση του Δικαστηρίου, ακόμη και ελλείψει της ανωτέρω εκ των υστέρων διαπίστωσης, το εθνικό δικαστήριο όφειλε να αναγνωρίσει τον κίνδυνο αυτόν, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση των διαφορών γονικής μέριμνας μεταξύ έντονα ανταγωνιστικών μερών.

⁴⁵. Βλ. ΕΔΔΑ *Malec κατά Πολωνίας*, ό.π.

⁴⁶. Βλ. ΕΔΔΑ *A.S και M.S. κατά Ιταλίας* (Προσφυγή No 48618/22), απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2023, παρ. 153 και *mutatis mutandis* ΕΔΔΑ *H.N. κατά Πολωνίας* (Προσφυγή No 77710/01), απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2005, παρ. 74.

⁴⁷. Βλ. ΕΔΔΑ *Cengiz Kılıç κατά Τουρκίας* (Προσφυγή No 16192/06), απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2011, παρ. 132.

Η πρώτη προσωρινή απόφαση επί των ασφαλιστικών μέτρων για τη ρύθμιση του δικαιώματος επικοινωνίας της προσφεύγουσας εκδόθηκε τον Οκτώβριο του 2011, δηλαδή η επικοινωνία της προσφεύγουσας με τον γιο της παρέμεινε αρρυθμιστη για σχεδόν έξι μήνες. Το Δικαστήριο κρίνει ότι, μολονότι δικονομικοί λόγοι θα μπορούσαν ευλόγως να δικαιολογήσουν ορισμένη καθυστέρηση, η σοβαρά καθυστερημένη δικαστική παρέμβαση στην παρούσα υπόθεση δεν μπορεί να θεωρηθεί δικαιολογημένη. Και τούτο διότι οι αρχές γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν ότι ο Β. ήταν ένα παιδί πολύ μικρής ηλικίας που απομακρύνθηκε βιαίως από τον πατέρα του από τη συνήθη κατοικία του με τη μητέρα του, ότι οι σχετικές διαδικασίες βρίσκονταν ήδη σε εξέλιξη, ότι η διακοπή της επαφής του με τη μητέρα του οδηγούσε σε αποξένωση από αυτήν και ότι η έντονη σύγκρουση μεταξύ των γονέων ήταν πιθανό να υπονομεύσει κάθε προοπτική φιλικής διευθέτησης.

Το Δικαστήριο, επίσης, παρατηρεί ότι, ρυθμίζοντας την επικοινωνία της προσφεύγουσας αρχικά με προσωρινή απόφαση και στη συνέχεια με οριστική απόφαση τον Νοέμβριο του 2011, τα εθνικά δικαστήρια δεν έλαβαν επαρκή μέτρα για τη διευκόλυνση της αποτελεσματικής εκτέλεσης των αποφάσεων αυτών. Ειδικότερα, καμία ενέργεια δεν έγινε όταν η προσφεύγουσα ενημέρωσε το δικαστήριο και τον δικαστικό επιμελητή ότι ο πατέρας εμπόδιζε την επικοινωνία. Η προσφεύγουσα υποστήριξε, και δεν αμφισβητήθηκε από την εναγόμενη Κυβέρνηση, ότι την επίδικη περίοδο, μεταξύ Ιανουαρίου και Απριλίου 2012, δεκαεπτά συναντήσεις με τον γιο της δεν έλαβαν χώρα εξαιτίας των ενεργειών του πατέρα.

Το Δικαστήριο τονίζει ότι η αδράνεια των αρχών απέναντι στη συμπεριφορά του πατέρα δεν ήταν προς το συμφέρον του παιδιού και ότι επίσης είχε σοβαρές συνέπειες για την απόλαυση του δικαιώματος της προσφεύγουσας σεβασμού της οικογενειακής της ζωής. Η παρεμπόδιση από τον πατέρα της επικοινωνίας του παιδιού με την προσφεύγουσα ήταν ένας σημαντικός παράγοντας που καθιστούσε την εκτέλεση της απόφασης επιστροφής του παιδιού αδύνατη και, κατά συνέπεια, προκάλεσε την πλήρη κατάρρευση της σχέσης μητέρας-παιδιού.

Αναφορικά με την απόφαση του εθνικού δικαστηρίου περί αναστολής εκτέλεσης της απόφασης επιστροφής του παιδιού μέχρι τα μέρη να ολοκληρώσουν τα μαθήματα οικογενειακής θεραπείας, το Δικαστήριο δέχεται ότι οι αρχές θα πρέπει να ανταποκρίνονται στην εγγενώς δυναμική οικογενειακή κατάσταση με τον πρωταρχικό στόχο της προστασίας του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού, συμπεριλαμβανομένων των βραχυπρόθεσμων συμφερόντων. Δεν είναι όμως αποδεκτό οι εθνικές αρχές να αποκλίνουν από τον βασικό τους στόχο, που εν προκειμένω και κατά την εν λόγω περίοδο ήταν η αποκατάσταση της σχέσης ανάμεσα στο παιδί και τη μητέρα. Αντιθέτως, τα δικαστήρια απλώς αντέδρασαν με καθυστέρηση και χωρίς τη δέουσα επιμέλεια σε μια σειρά ζητημάτων που προέκυπταν διαδοχικά στην υπόθεση.

Οι οριστικές αποφάσεις σχετικά με την επικοινωνία, οι οποίες εκδόθηκαν στο πλαίσιο της κύριας δίκης για την επιμέλεια, κρίνονται από το Δικαστήριο ως επαρκείς για την προστασία τόσο του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού όσο και του δικαιώματος της προσφεύγουσας στον σεβασμό της οικογενειακής της ζωής. Ειδικότερα, οι συναντήσεις μητέρας και παιδιού – το οποίο τότε ήταν πλήρως αποξενωμένο από εκείνη – προβλέφθηκε να λαμβάνουν χώρα αρχικά στην οικία του παιδιού και στη συνέχεια σε διαφορετικό χώρο, πάντα υπό την επίβλεψη δικαστικού επιμελητή. Παράλληλα, ο πατέρας υποχρεώθηκε να διευκολύνει την επικοινωνία του παιδιού με τη μητέρα του. Το Δικαστήριο επισημαίνει ως λυπηρό το γεγονός ότι μια τόσο λεπτομερής ρύθμιση επικοινωνίας θεσπίστηκε σε τόσο προχωρημένο στάδιο της διαδικασίας, όταν πλέον η προσφεύγουσα είχε ήδη εμφανίσει συμπτώματα κατάθλιψης και δεν ήταν σε θέση να επωφεληθεί από αυτή. Συνολικά, το Δικαστήριο καταλήγει ότι τα μέτρα που υιοθέτησαν τα εθνικά δικαστήρια και οι αρμόδιοι επιμελητές δεν ήταν ούτε επαρκή, ούτε έγκαιρα, ούτε ικανοποιητικά υπό τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης.

Περαιτέρω, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι οι καθυστερήσεις στην υπόθεση της επιμέλειας και στις συναφείς διαδικασίες οφείλονταν κυρίως στην πρακτική παραπομπής της σε διάφορα δικαστήρια, τα οποία κλήθηκαν να αποφανθούν επί επιμέρους ζητημάτων της οικογενειακής διαφοράς. Συνεπώς, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι δύο γενικά προβλήματα συνέβαλαν στις πλημμέλειες της συγκεκριμένης υπόθεσης. Πρώτον, η έλλειψη πρόσβασης, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, σε έντυπα αντίγραφα ή, εναλλακτικά, σε διαθέσιμες ηλεκτρονικές επιλογές. Δεύτερον, ο κατακερματισμός της υπόθεσης επιμέλειας σε ξεχωριστές διαδικασίες που αφορούσαν ζητήματα όπως το δικαίωμα επικοινωνίας ή ο

τόπος διαμονής του παιδιού, με την παραπομπή των υποθέσεων αυτών σε διαφορετικές δικαιοδοσίες από εκείνη που είχε την κύρια ευθύνη για την εκδίκαση της επιμέλειας. Κατά την κρίση του Δικαστηρίου, η ολιστική εκδίκαση όλων των πτυχών μιας υπόθεσης επιμέλειας – όπως τελικά συνέβη στην προκειμένη περίπτωση – μπορεί να αποτρέψει αχρείαστες και παρατεταμένες διαδικασίες, οι οποίες συχνά αποβαίνουν μοιραίες για το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής του γονέα που δεν έχει την επιμέλεια του παιδιού.

Εν ολίγοις, το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι οι δυσκολίες στην προστασία του δικαιώματος της προσφεύγουσας στον σεβασμό της οικογενειακής της ζωής οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στην εχθρότητα μεταξύ της ίδιας και του πατέρα του παιδιού, στις ενέργειες του τελευταίου αναφορικά με το παιδί, καθώς και στη μη συμμόρφωσή του – ή στη μερική μόνο συμμόρφωσή του – προς τις δικαστικές αποφάσεις. Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, λόγω της φύσης τους, οι οικογενειακές διαφορές είναι ιδιαιτέρως ευαίσθητες για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη και ότι δεν είναι πάντοτε εύκολο για τις εθνικές αρχές να διασφαλίσουν την εκτέλεση μιας δικαστικής απόφασης σε ένα τέτοιο πλαίσιο, ιδίως όταν η συμπεριφορά και των δύο γονέων δεν είναι εποικοδομητική.

Ωστόσο, η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ χωρισμένων γονέων δεν συνιστά, αφ' εαυτής, λόγο απαλλαγής των αρχών από τις θετικές τους υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 8. Αντιθέτως, δημιουργεί την ανάγκη λήψης κατάλληλων μέτρων εκ μέρους των αρχών, προκειμένου να επιτευχθεί ο συμβιβασμός των αντικρουόμενων συμφερόντων των μερών, με γνώμονα το πρωταρχικό συμφέρον του παιδιού⁴⁸.

Στην παρούσα υπόθεση, η έντονη διαμάχη μεταξύ της προσφεύγουσας και του πατέρα του παιδιού καθιστούσε ιδιαίτερα δύσκολο για τις εθνικές αρχές να διασφαλίσουν την πλήρη εφαρμογή τόσο της απόφασης περί επιμέλειας όσο και του δικαιώματος επικοινωνίας της προσφεύγουσας. Ωστόσο, το γεγονός αυτό δεν αναιρεί την υποχρέωση των αρχών να εξασφαλίσουν την αποτελεσματική εκτέλεση της απόφασης επιστροφής του παιδιού και, συνακόλουθα, της ρύθμισης επικοινωνίας, δεδομένου ότι οι ίδιες ασκούν δημόσια εξουσία και διαθέτουν τα αναγκαία μέσα για να υπερβούν τα εμπόδια που παρεμποδίζουν την εφαρμογή των αποφάσεων.

Εφόσον η καθημερινή και απεριόριστη επαφή του παιδιού με τη μητέρα του είχε αιφνίδια διακοπεί λόγω των ενεργειών του πατέρα και περιορίστηκε σε ολιγόωρες εβδομαδιαίες συναντήσεις στην οικία του τελευταίου, οι εθνικές αρχές είχαν καθήκον να εξετάσουν την υπόθεση χωρίς καθυστέρηση⁴⁹.

Παρότι δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι αρχές παρέλειψαν πλήρως να ασκήσουν τα καθήκοντά τους, η διαδικασία εντούτοις χαρακτηρίστηκε από έλλειψη επιμέλειας, καθώς και από σημαντικές και επανειλημμένες καθυστερήσεις, οι οποίες είχαν σοβαρές συνέπειες για την οικογενειακή κατάσταση. Οι ελλείψεις τόσο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων όσο και στην εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων οδήγησαν τελικά στην πλήρη κατάρρευση της σχέσης της προσφεύγουσας με τον γιο της.

Λαμβάνοντας υπόψη τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, την παρέλευση του χρόνου και τα κριτήρια που έχουν διαμορφωθεί στη νομολογία του, το Δικαστήριο κατέληξε ότι, παρά το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας που απολαμβάνουν τα Κράτη, οι πολωνικές αρχές απέτυχαν να καταβάλουν επαρκείς και αποτελεσματικές προσπάθειες για την προστασία του δικαιώματος της προσφεύγουσας στον σεβασμό της οικογενειακής της ζωής.

Παραβίαση άρθρου 8.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε στην προσφεύγουσα το ποσό των 10.000 ευρώ για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστη.

⁴⁸. Βλ. ΕΔΔΑ Ζ. κατά Πολωνίας (Προσφυγή Νο 34694/06), απόφαση της 20ής Απριλίου 2010, παρ. 75.

⁴⁹. Βλ. ΕΔΔΑ J.N. κατά Πολωνίας (Προσφυγή Νο 10390/15), απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 2022, παρ. 136.